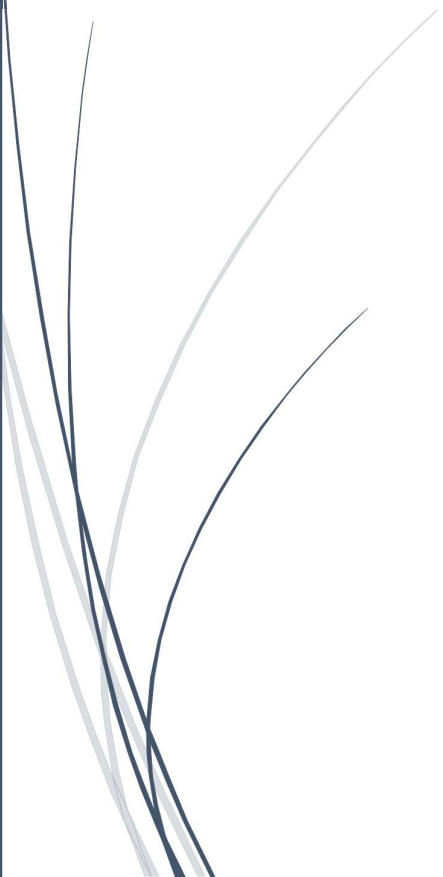

“छायाँनाथ रारा नगरपालिका तहमा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति
तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७९”

छायाँनाथ रारा नगरपालिका

स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण निर्देशिका

प्रस्तावना : छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण सम्बन्धी निर्देशिका बनाउँन बाञ्छनीय भएकोले छायाँनाथरारा नगरपालिकाको **स्वास्थ्य ऐन, २०७७** को परिच्छेद ३ बमोजिम छायाँनाथ रारा नगरकार्यपालिकाले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस निर्देशिकाको नाम “छायाँनाथ रारा नगरपालिका तहमा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७९” रहेको छ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा:

- (क) “अकुपन्चर केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग अकुपन्चर सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्भन्तु पर्छ ।
- (ख) “अकुप्रेसर केन्द्र” भन्नाले भनाले बहिरङ्ग अकुप्रेसर सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्भन्तु पर्छ ।
- (ग) “अस्पताल” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल सम्भन्तु पर्छ ।
- (घ) “आयुर्वेद अस्पताल” भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्भन्तु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिबाट उपचार गर्ने गरी सञ्चालन गरिएका नर्सिङ्गहोम तथा पञ्चकर्म अस्पताललाई जनाउँछ ।
- (ङ) “आयुर्वेद क्लिनिक” भन्नाले आधारभुत आयुर्वेद सेवा, परामर्श सेवा तथा उपचारात्मक सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्भन्तु पर्छ ।
- (च) “ऐन” भन्नाले छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको नगर स्वास्थ्य ऐन २०७७ लाई सम्भन्तुपर्छ।
- (छ) “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातकोत्तर उपाधि डिग्री वा डिप्लोमा प्राप्त गरेका वा तोकिए बमोजिमका विशेषज्ञ तालीम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्भन्तुपर्छ ।
- (ज) “गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्विकृति लिई गैरसरकारी वा निजी क्षेत्रको लगानी तथा स्वामित्वमा संचालन भएका स्वास्थ्य संस्था सम्भन्तुपर्छ ।
- (झ) “जेरीयाट्रिक परामर्श केन्द्र ” भन्नाले जेष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य जीवन शैली सम्बन्धी परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्भन्तुपर्छ ।
- (ञ) “नगरपालिका” भन्नाले छायाँनाथ रारा नगरपालिका सम्भन्तु पर्छ ।
- (ट) “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना ग भई छायाँनाथ रारा नगरपालिकाबाट

- स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “परम्परागत सेवा क्लिनिक” भन्नाले स्थानिय उपलब्ध जडिबुटीद्वारा उपचार सेवा तथा परामर्श प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।
- (ड) “प्रयोगशाला” भन्नाले “डि” र “ई” समुहका प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ । ई समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ र डि समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभुत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “प्राकृतिक उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक प्राकृतिक उपचार सेवाहरु तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने उपचार केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- (ण) “प्राविधिक समिति” भन्नाले अनुसूची १ बमोजिमको नगर स्वास्थ्य प्राविधिक समिति सम्झनुपर्छ ।
- (त) “फिजियो थेरापी केन्द्र” भन्नाले भनाले बहिरङ्ग फिजियोथेरापी सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनु पर्छ
- (थ) “पुनर्स्थापना केन्द्र” भन्नाले मानसिक तथा शारीरिक पुनर्स्थापना केन्द्र सम्झनु पर्छ ।
- (द) “भवन निर्माण मापदण्ड” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेखित मापदण्ड सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनको लागि छुट्टै मापदण्ड सम्झनु पर्छ र नभएको स्थानको हकमा अनुसूची २ मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाई जनाउँछ ।
- (ध) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकारको स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (न) “भवन संहिता” भन्नाले भवन ऐन, २०५५ को दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता सम्झनु पर्छ ।
- (न) “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहने गरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुने स्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- स्पष्टीकरण :** यस खण्डका प्रयोजनका लागि आंशिक स्वामित्व भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तिमा एकाउन्न प्रतिशत लगानीलाई सम्झनु पर्छ ।
- (प) “सहकारी अस्पताल” भन्नाले सहकारीको सिद्धान्त बमोजिम सदस्य समेत लाई स्वास्थ्य सेवा दिने उद्देश्यले सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम दर्ता भई छायानाथ रारा नगरपालिका बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- (फ) “सेवारिग्पा(आम्ची) क्लिनिक” भन्नाले सामान्य आम्ची सेवाविद्वाट सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।
- (ब) “सामुदायिक अस्पताल” भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफा रहित उद्देश्य लिई छायानाथ रारा नगरपालिका बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (भ) “स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै

बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ । स्वास्थ्य क्लिनिकले आधारभुत स्वास्थ्य सेवा अर्न्तगतका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेछन् ।

- (म) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले यस निर्देशिका वा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, स्वास्थ्य क्लिनिक, प्रयोगशाला जस्ता सेवाहरु सञ्चालन गर्ने संस्था र सो शब्दले आयुर्वेद अस्पताल, क्लिनिकहरु तथा यस्तै प्रकारका अन्य केन्द्रहरु समेतलाई जनाउँछ ।
- (य) “युनानी उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक युनानी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- (र) “योग, ध्यान तथा शारिरिक व्यायम केन्द्र” भन्नाले स्वास्थ्य प्रबर्द्धनात्मक योग अभ्यास, ध्यान, प्राणायाम तथा अन्य व्यायामहरु सम्बन्धी सेवा दिने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
- (ल) “होमियोप्याथी क्लिनिक” भन्नाले प्रारम्भिक होमियोप्याथी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रक्रिया

३. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत : (१) देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न छायानाथ रारा नगरपालिकाले इजाजत दिन सक्नेछ ।

- (क) स्वास्थ्य क्लिनिक, आयुर्वेदिक क्लिनिक, सेवारिगपा (आम्चि) होमियोप्याथी क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिकहरु,
- (ख) फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यायन तथा शारिरिक व्यायम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरु
- (ग) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र
- (घ) डि र ई वर्गको प्रयोगशालाहरु
- (ङ) १५ शैया सम्मका अस्पताल ।

४. पूर्वाधार निर्माण मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्ने :

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले

आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुसूची ३ बमोजिमका ढाँचामा मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा छायानाथ रारा नगरपालिकाले निवेदन प्राप्त भएको पन्ध्र दिन भित्र देहायका विवरणहरु परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुगमन समिति खटाउन सक्नेछ :

- (क) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको व्यावसायिक कार्ययोजना,
- (ख) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था रहने स्थानको उपयुक्तता र जग्गाको पर्याप्तता,
- (ग) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन,
- (घ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्र, सो क्षेत्रको जनसंख्या/जनघनत्व,
- (ङ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्रमा अन्य अस्पतालहरुको अवस्थिति र प्रस्तावित अस्पतालले पुऱ्याउने थप योगदान,

(३) अनुगमन समितिले उपदफा (२) मा उल्लिखित विषयहरुको विश्लेषण गरी स्पष्ट राय सहितको प्रतिवेदन तीस कार्य दिन भित्र छायानाथ रारा नगरपालिकाको समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमका प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सो प्रतिवेदनको आधारमा पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुमति दिन उपयुक्त हुने देखिएमा प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र कार्य दिनभित्र छायानाथ रारा नगरपालिकाले बढीमा तीन वर्ष सम्मको समयावधि दिई पूर्वाधार निर्माणका लागि निवेदकलाई मनसाय पत्र (Letter of Intent) प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको अवधिभित्र मनासिव कारण परी पूर्वाधार निर्माण गर्न नसकेको भनी समयावधि थपका लागि सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले अनुरोध गरेमा छायानाथ रारा नगरपालिकाले त्यस्ता अस्पताललाई बढीमा दुईवर्षमा नबढ्ने गरी पूर्वाधार निर्माणका लागि समयावधि थप गर्नसक्नेछ ।

५. सञ्चालन इजाजत दिन सकिने :

(१) दफा ४ बमोजिम पूर्वाधार निर्माण कार्यसम्पन्न भए पछि सो पूर्वाधार तयार भएको व्यहोरा सहित सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्ने आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा र स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन इजाजत लागि अनुसूची ५ बमोजिमका ढाँचामा छायानाथ रारा नगरपालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ । स्वास्थ्य संस्था दर्ताका लागि अनुसूची ७ बमोजिमको स्थापना दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा छायानाथ रारा नगरपालिकाले निवेदन प्राप्त गरेको मितिले सात दिन भित्र प्राविधिक समिति खटाउनुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम खटिएको प्राविधिक समितिले पन्ध्र दिन भित्र स्थलगत निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भए नभएको राय सहितको प्रतिवेदन छायानाथ रारा नगरपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राविधिक समितिको प्रतिवेदनका आधार र यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई छायानाथ रारा नगरपालिकाले पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत दिन सक्नेछ । स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत पत्रको ढाँचा अनुसूची ५ बमोजिम हुनेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिने नदिने सम्बन्धमा उपदफा (३) बमोजिम प्राविधिक समिति को प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले सात कार्य दिन भित्र निर्णय गरी सक्नु पर्नेछ र सो को जानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनुपर्नेछ ।

(६) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भएको तर दफा (५) बमोजिम इजाजत लागि निवेदन नदिई सञ्चालन गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ७ मा उल्लेख भए बमोजिमका दस्तुरको अतिरिक्त दुइ गुणा बढी दस्तुर लिई एक पटकको लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।

(७) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भई इजाजतका लागि निवेदन दिएका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची- ७ मा उल्लेख भए बमोजिमको अतिरिक्त लाग्ने दस्तुरमा ५० प्रतिशत बढि दस्तुर बुझाएमा एक पटकको लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।

(८) उपदफा (२) (३) र (५) बमोजिम तोकिएको म्याद भित्र छायाँनाथ रारा नगरपालिका वा अनुगमन समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा अनुमतिका लागि निवेदन दिने स्वास्थ्य संस्थाले एक तह माथिल्लो निकायमा उजुर गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धमा सम्बन्धित माथिल्लो निकायले उपदफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढ्ने गरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाई सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरिदिन सक्नेछ ।

६. **थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनुपर्ने :** स्वास्थ्य संस्थाले आफूले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट यस निर्देशिका बमोजिमका प्रकृया पूरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नुपर्नेछ ।

७. **पुनः अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनु पर्ने :**

(१) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालन स्वीकृति लिएका स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि यो निर्देशिका प्रारम्भ भए पछि तोकिएको अवधि भित्र पूर्वाधार तयारी योजना (भवन प्रबलीकरण वा नयाँ निर्माण योजना) सहित छायाँनाथ रारा नगरपालिका समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार पूरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक वर्षको समयवधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समयवधि थप भएका स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन छायाँनाथ रारा नगरपालिकासमक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) प्रबलीकरण हुने अस्पताल वा नयाँ निर्माण गर्न अनुमति लिई साविकको भवनबाट सेवा दिईरहेका स्वास्थ्य संस्थाले निर्माण अवधि भरका लागि भवनको कारण वा अस्पतालको औजार उपकरणले हुनसक्ने दुर्घटनाको लागि शैया क्षमता बराबरका संख्यामा प्रति व्यक्ति एक लाख रुपैया बराबरका सामुहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिमका प्रकृया पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ५ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिने, निवेदन दिए पनि अनुमति नपाउने वा निर्धारित अवधि भित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड कायम नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले रद्द गर्नेछ ।

८. **अनुमति दस्तुर बुझाउनुपर्ने:** स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमति दस्तुर छायाँनाथ रारा नगरपालिकालाई बुझाउनु पर्नेछ ।

९. **नवीकरण गराउनुपर्ने :** (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन इजाजतको को अवधि समाप्त हुनुभन्दा कम्तिमा तीन महिना अघि छायाँनाथ रारा नगरपालिका समक्ष नवीकरणका लागि अनुसूची ८ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ । छायाँनाथ

रारा नगरपालिका ले आवश्यक जाँचबुझ गरी यस निर्देशिका बमोजिम मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा इजाजत पत्रको अवधि सकिनु अघि इजाजत पत्रको नवीकरण अनुसूची ९ बमोजिमको ढाँचामा गरी दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा छायानाथ रारा नगरपालिकाले अनुसूची ७ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुर लिई पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन इजाजतको को नवीकरण गरिदिन सक्नेछ । तर यो निर्देशिका प्रारम्भ हुन अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्ने अनुमति पाएका स्वास्थ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको मापदण्ड तथा पूर्वाधार कायम नगरे सम्म तीन वर्षमा नबढाई प्रत्येक एक वर्षका लागि अनुमति नवीकरण गरि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका अवधि भित्र मानसिब कारण परी निवेदन पेश गर्न नसकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिनाभित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर नवीकरण दस्तुर लिई छायानाथ रारा नगरपालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरि दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधि भित्र नवीकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ, र सो जानकारी प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनामा समेत दिनुपर्नेछ ।

(५) **सहूलियत र छुटको व्यवस्था गर्नुपर्ने** : निजी लगानी र ट्रष्ट मार्फत सञ्चालनमा आएका स्वास्थ्य संस्थाहरु, अस्पताल, फार्मसी र प्रयोगशालाहरुले स्वास्थ्य परिक्षणका क्रममा लाग्ने शुल्कमा नगरपालिकाको सिफारिसमा बृद्धबृद्धा, गरिव, असक्त, अपाङ्ग, एकल महिला, विधुवा, गर्भवती महिला र सुत्केरीलाई र अन्य आवश्यकलाई (अन्य पिडितहरु) ५० प्रतिशत छुट वा पूर्ण मिनाहा दिनु पर्नेछ ।

१०. गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था :

(१) स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेका सेवाहरुको यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष परीक्षण (स्व:मूल्यांकन गराई सो को प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र छायानाथ रारा नगरपालिका समक्ष अनिवार्य रुपमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधिभित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्न छायानाथ रारा नगरपालिकाले निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भएतापनी छायानाथ रारा नगरपालिका, प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना र मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार जोखिम, भौगोलिक अवस्थिति, बिरामीको चाप, शल्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीका आधारमा नमूना छनौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको गुणस्तर तथा यस निर्देशिकाको मापदण्ड पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(४) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुन सुकै कुरा लेखिएका भए तापनि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना तथा मन्त्रालयले जुन सुकै निकायबाट सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेका अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था र छायानाथ रारा नगरपालिको समेत अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर वा पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सुधारको मौका दिन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने, यस निर्देशिका बमोजिमका गुणस्तर तथा पूर्वाधार मापदण्ड पूरा नगर्ने वा गुणस्तर परीक्षणको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई छायानाथ रारा नगरपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरि आएको सेवा पूर्ण वा आंशिकरुपमा तत्काल बन्द गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारवाही गर्नु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिब माफिको सफाइ पेश गर्ने मौक दिनु पर्नेछ ।

(८) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिने अनुगमनलाई वा व्यवस्थाले सीमित गर्ने छैन ।

(९) स्वास्थ्य सेवा संचालन सम्बन्धी अनुमति लिने प्रक्रिया प्रारम्भ नगरेका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले क्लिनिकल प्राक्टिस गर्न पाउने छैन । कुनै चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले त्यस्तो संस्थामा क्लिनिकल प्राक्टिस गरेमा निजलाई कारवाहीको लागि सम्बन्धित परिषदमा लेखी पठाईनेछ ।

(१०) छायानाथ रारा नगरपालिका अन्तर्गतका निजी अस्पताल, नर्सिङ होम, स्वास्थ्य क्लिनिक र औषधि पसलको अनुगमन अनुसूची १२ बमोजिमको चेकलिस्ट प्रयोग गरी गर्न सकिनेछ, भने अन्य स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

११. **निवेदन दिन सक्ने:** (१) दफा १० को उपदफा (७) बमोजिम दिएका आदेश वा अनुगमन समितिले यस निर्देशिका बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझे स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो प्रतिवेदन पेश भएको मितिले १५ दिन भित्र चित्त नबुझ्नुको स्पष्ट आधार र कारण सहित पुनरावलोकनको लागि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन छायानाथ रारा नगरपालिको प्रतिकृया समेत लिई प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले छानविन गरी यथाशीघ्र निर्णय गर्नेछ, र सो सम्बन्धमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

१२. **स्वास्थ्य संस्था गाभिई सञ्चालन गर्न सक्ने :** स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी तथा सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सेवा सञ्चालन गर्न छायानाथ रारा नगरपालिका समक्ष त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्त रूपमा निवेदन दिन सक्नेछन् ।

१३. **अनुमति खारेजी तथा कारवाही सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि छायानाथ रारा नगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन वा अनुमति नवीकरण गर्नको लागि एक पटकको लागि निश्चित समय अवधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधि भित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति नलिने स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधिभित्र अनुमति नवीकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

परिच्छेद- ३

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१४. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन :** (१) यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नु हुदैन ।

(२) कसैले यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा सो कार्य रोक्न तथा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्था आवश्यक कानुनी कारवाहीको लागि सोभै सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ र त्यस्ता संस्थाका सञ्चालक भविष्यमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान नगर्ने गरी अभिलेख समेत राखिनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो उद्देश्य र क्षमता अनुसार छायानाथ रारा नगरपालिका बाट अनुमतिलिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ,

:

- (क) आधारभुत स्वास्थ्य सेवा
- (ख) सामान्य चिकित्सा सेवा
- (ग) सामान्य शल्यक्रिया सेवा
- (घ) स्त्री तथा प्रसूति सेवा
- (ङ) आकस्मिक सेवा,
- (च) बाल सोग तथा शिशु सेवा
- (छ) सामान्य दन्त सेवा
- (ज) बहिरंग सेवा,
- (झ) अन्तरंग सेवा,
- (ञ) निदानात्मक सेवा (प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ आदि)
- (ट) फार्मसी सेवा,
- (ठ) रक्त संचार सेवा,

*नोट १५ शैया सम्मका अस्पतालले सम्बन्धित चिकित्सकको उपलब्धतामा आकस्मिक शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्न सक्नेछन् तर अन्य विशेषज्ञ सेवा दिन मिल्ने छैन । यदि अन्य सेवा दिनु परेमा सम्बन्धित तहबाट कम्तिमा ५० शैयामा स्तरोन्नती हुनुपर्नेछ ।

१५. **गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्ड:** (१) स्वास्थ्य संस्थाले दफा ३ बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा देहायको गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्नुका साथै देहायका उल्लिखित मापदण्डहरूको समेत पालना गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) बहिरंग विभागमा आउने बिरामीको चापका आधारमा बिरामी दर्ता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरू र औषधी कक्षमा छिटो छरितो सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (Infection Prevention) को व्यवस्था हुनु पर्नेछ र सोको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न ईकाईबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरू स्तरीय रूपमा सञ्चालन गर्न कार्यसञ्चालन निर्देशिका (Standard Operating Manual) तयार गरी लागु गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सकहरू उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र बार खुल्न गरी) सवैले देख्न ठाउँमा राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएको विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित विशेषज्ञ चिकित्सक बाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (च) बिरामीले आफूले सेवा लिन चाहेको चिकित्सक बाट सेवा लिन पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।
- (छ) बिरामी वा बिरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी दिने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ज) अस्पताल परिसर तथा सेवा दिने कक्षहरू नियमित रूपमा सफा सुगन्ध राखिएको हुनुपर्ने छ ।
- (झ) सवैले देख्ने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ञ) जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्री जनगुनासो तथा पर्न आएका उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै समाधान हुन नसक्ने भएमा सोको कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

- (ट) विरामीले संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने शुल्क, प्रकृया तथा अवधि समेत खुलाएको विरामी बडापत्र (Patient Charter) अस्पतालमा नेपाल सरकारले अनुसूची १० बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सबैले देखिने गरी राख्नु पर्नेछ, र सोही अनुरूप सेवाको निश्चितता गर्नु पर्नेछ ।
- (ठ) अस्पतालमा आउने विरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिन व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ड) सेवा प्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्य कर्मीहरूको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ढ) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा शर्त सम्बन्धी विनियम बनाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ण) स्वास्थ्य संस्थाले नेपाल सरकारबाट सञ्चालित सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेका प्रोटोकल / मापदण्ड / निर्देशिका रुपमा अनिवार्य पालना गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (त) अस्पतालले चौबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनु पर्नेछ ।
- (थ) अस्पतालमा रहेको आकस्मिक शैया क्षमताको आधारमा चिकित्सक तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ, र सो को विवरण अनुसूची ११ बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाँउमा राख्नु पर्नेछ ।
- (द) आकस्मिक विभागबाट विरामी भर्ना गर्ने, रिफर गर्ने, विरामीको रेफरल प्रकृया र विरामी सार्ने पद्धति स्पष्ट परिभाषित भएको हुनु पर्नेछ, र सोको व्यवहोरा बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाँउमा राख्नु पर्नेछ ।
- (ध) अस्पतालमा उपचारका लागि आउने विपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि कुल शैयाको दश प्रतिशत शैया छुट्ट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रुपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (न) खण्ड (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएका उपचार सेवाको अभिलेख राखी सो को प्रतिवेदन छ्यायाँनाथ रारा नगरपालिकाको कार्यालयमा नियमित रुपमा पठाउनु पर्नेछ ।
- (प) अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई विशेष किसिमका सुविधाका व्यवस्था हुनुपर्ने र आवश्यक मात्रामा शैया छुट्टयाउनु पर्नेछ ।
- (फ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिने भवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्र भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड अनुरूप हुनु पर्नेछ ।
- (ब) अस्पतालले विपद् व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाएको हुनुपर्नेछ । सो कार्यका लागि सम्पर्क व्यक्ति तोकी सो को जानकारी छ्यायाँनाथ रारा नगरपालिका कार्यालयमा दिनु पर्नेछ ।
- (भ) अस्पतालले सूचना अधिकारी तोक्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

(१६) अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरु:

(१) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पताल रहने स्थान धुवाँ, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको ।
- (ख) अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको व्यवस्था भएको ।
- (ग) अस्पताल स्थापना हुने स्थान सडक यातायातको पहुँच भएको ।
- (घ) पानी, बिजुली र सञ्चार सुविधा उपलब्ध भएको ।
- (ङ) सवारी साधन पार्किङका लागि पर्याप्त व्यवस्था भएको ।
- (च) अस्पताल परिसरमा स्वस्थ वातावरणका लागि वृक्षारोपण तथा बगैचाको व्यवस्था भएको ।

(२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरु उपलब्ध हुनु पर्नेछ । आकस्मिक सेवाका लागि छुट्याएको शैयालाई देहाय अनुरूप वर्गीकरण गरी सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ:
- (ख) आकस्मिक कक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा अन्य वार्डहरुमा समेत सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने (व्हिलचेयर(ट्रली,स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिकालय, शौचालय, ट्रायज (Triage Room), चेन्जिङ रुम, Medico-legal Case जस्तै Rape victim आदिको लागि गोपनियता सुनिश्चित हुने कोठाको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) आकस्मिक विभागबाट विरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्ने विरामीको रेफरल प्रकृया, विरामी तथा सर्ने पद्धति स्पष्टरूपमा परिभाषित रहेको हुनु पर्नेछ ।
- (च) प्रकोपजन्य रोगहरु, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरुलाई विचार गरी आकस्मिक सेवाका उपचार लागि संस्थाले विपत् व्यवस्थापन योजन बनाएको हुनु पर्नेछ ।
- (छ) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा Basic Life Support (BLS)/Primary Trauma Care (PTC)/Advance Cardiac Life Support (ACLS)/ Advance Trauma Life Support (ATLS) सम्बन्धी तालिम लिएको हुनु पर्नेछ ।

(३) बहिरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षका व्यवस्था मिलाएको ।
- (ख) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, वालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्री तथा प्रसुती सेवा हुनु पर्नेछ ।
- (ग) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरु मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भए सम्म रोजेको चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको ।

(४) अन्तरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि विरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक र एनेस्थेसियोलोजिष्ट अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र तत्पश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- (ख) नर्सिङ्ग ड्यूटी स्टेशनबाट प्रत्येक विरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने । उक्त सुविधा नभएमा प्रत्येक विरामीको शैयामा कल बेल राख्नु पर्ने ।

(५) एलाईड हेल्थ तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेकोहुनु –पर्नेछ :

- (क) प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपको प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
 - (ख) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरु ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरुलाई समेत सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने व्हीलचेयर(ट्रली,स्टेचर) गरी संचालनमा ल्याएको हुनुपर्ने ।
 - (ग) यस्ता सेवा प्रदान गरिने कोठाहरुमा प्रतिकाल, शौचालय, चेन्जिङ रुमको व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने ।
- (६) अस्पतालमा पोषण, खोप, आमा र वच्चाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन जस्ता सेवा हरूको सरकारको नीति बमोजिम प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (७) अस्पतालमा कम्तीमा वच्चा तथा आमाको लागि विशेषज्ञ सेवा र विशेषज्ञ अस्पतालमा सो अस्पतालको प्रकृति अनुसारको विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(८) औषधि पसल Pharmacy का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ

:

- (क) अस्पताल हाता भित्र औषधि पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मसी सेवा निर्देशिका,२०७० बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) चौबिसै घण्टा फार्मसी सञ्चालनका लागि फार्मसी विषय अध्ययन गरेका दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ग) फार्मसी कक्षमा औषधिको गुणस्तरमा ह्रास नहुने गरी सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै ताप संवेदनशील औषध तथा भ्याक्सिनको भण्डारण तोकिएको तापक्रममा भण्डारण हुनुपर्ने ।
- (घ) उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरु (Narcotic drugs) लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रिप्सन (Prescription) अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै औषधिको आम्दानी तथा वितरणका अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) म्याद नाघेका औषधिहरु नियमित रुपमा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको Hospital Waste Management Guideline मा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र नभएको खण्डमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको निर्देशिका बमोजिमको विधि अपनाई नष्ट गर्नुपर्नेछ ।
- (च) आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्ने ।

- (छ) अस्पतालले बाह्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मसी सेवा संचालन गर्न दिएकोसो अवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नुपर्ने माथि उल्लेख भएकाशर्तहरू सम्पूर्ण अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने ।
- (ज) औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।
- (झ) भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्डअनुरूप औषधि पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनु पर्ने

(९) रक्त सञ्चार सेवा का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ
:

(क) विरामीको लागि आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनु पर्ने ।

(१०) अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलग्गै चिस्यान कक्ष वा शवगृहको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(११) अस्पताल व्यवस्थापन (**Hospital Management**) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :

(क) सोधपूछ तथा गुनासो सुनुवाइ कक्ष :

- (१) सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपूछ व्यवस्था कक्षको हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाइ गर्ने उचित प्रवन्ध मिलाइएको हुनु पर्ने ।

(ख) सूचना संप्रेषण :

- (१) अस्पताल भित्र प्रभावकारी सूचना संप्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन (**Intercom**) को व्यवस्थाका साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित प्रयोग हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालहरूमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (३) प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिक सेवा टेलिफोन नम्बरहरू स्पष्ट देखिने गरी राख्नु पर्ने ।

(ग) पानी वितरण :

- (१) अस्पतालमा विरामी र अन्य व्यक्तिहरूका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्व स्वास्थ्य संघले तोकेअनुरूपको आपूर्ति हुनु पर्ने ।
- (२) अस्पताल द्वारा वितरण हुने पानीको गुणस्तर परिक्षण ६/६ महिनामा गराई अभिलेख राखिएको हुनुपर्ने । बहिरंग, नर्सिङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन आपतकालीन थिएटरर कक्षहरूमा पानी व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(घ) विद्युत आपूर्ति :

- (१) अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै विभागहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति व्यवस्था हुने मिलाएको हुनुपर्ने । साथ लोडसेडिङको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक ब्याक अप सिस्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने ।
- (२) ओ.टी.इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत ब्याकअप सिस्टम राखेको हुनुपर्ने ।

(ङ) सरसफाई तथा शौचालय व्यवस्था :

- (१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्र सधै सफा राख्नु पर्नेछ ।
- (२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमको सेवा दिइने कक्षहरू वा क्लिनिकमा शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ :

- (क) आकस्मिक कक्ष
- (ख) लेवर रुम
- (ग) प्याथोलोजी सेवा
- (घ) बहिरंग विभाग(आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलगअलग)
- (ङ) प्रति छ बेडको जनरलसेवामा एक
- (च) महिला तथा अपाङ्गका लागि अलग
- (छ) क्याबिन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको)
- (ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि (आवश्यकता अनुसार)

(३) अस्पताल हाता भित्र सेवाग्राही तथा सेवा प्रदायकका लागि पर्याप्त पानी र साबुन सहितको शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(४) शौचालय सधै सफा राख्ने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।

(च) मर्मत सम्भार व्यवस्था :

- (क) अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरु समयमा नै मर्मतको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतिका औजार उपकरणहरुको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मतसम्भार कार्ययोजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण,विद्युतीय उपकरण र अन्य विद्युतीय उपकरणहरुको नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(छ) **बिरामी कुरुवालाई सुविधा :** अस्पतालको वार्ड तथा अन्य उपचार दिने स्थानमा आवश्यकता अनुसार बिरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाई बस्न सक्ने प्रवन्ध हुनु पर्नेछ ।

(ज) **क्यान्टिन सुविधा :** स्वास्थ्य संस्था हाता भित्र खाना पकाउने (Kitchen) र खाना खाने (Dining) अलग- अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्त क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(झ) लण्डी व्यवस्था :

- (क) अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना,खोल,तकिया,रुमाल जस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (ख) अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुने सुविधाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(ञ) भण्डार (Store) व्यवस्था :

- (क) आपत्कालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरुको अलगगै भण्डार कक्ष हुनुपर्ने । यस्तो भण्डारमा कम्तिमा एक महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (ख) अस्पतालको लागि आवश्यक लत्ताकपडा, सरसफाइ सामग्री, औजार,उपकरण तथा औषधिको न्यूनतम मौज्जात रहनु पर्ने र सो सामग्रीहरुको उपयुक्त भण्डारणको लागि Refrigerator, Ventilation, A/C आदि व्यवस्था गरेको हुनु पर्ने ।

(ट) सुरक्षा व्यवस्था:

- (क) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (ख) आपत्कालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।

(१२) **एम्बुलेन्स सञ्चालन** : अस्पतालले एम्बुलेन्स सेवा संचालन गरेमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितको एम्बुलेन्स १ वटा अनिवार्य हुनुपर्ने र अस्पतालले त्यस्ता मेडिकल एटेण्डेण्टलाई Basic Emergency Medicine Training दिने व्यवस्था मिलाउनुका साथै एकिकृत एम्बुलेन्स तथा पुर्व अस्पताल सेवा संचालन निर्देशिका २०७७ बमोजिम एम्बुलेन्स सेवा संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(१३) **स्थान तथा जग्गा पूर्वाधार** :

- (क) अस्पताल रहने स्थान (**Location**) : अस्पताल रहने स्थान छनौट गर्दा पायक पर्ने गरी प्रदूषण मुक्त क्षेत्रको छनौट गर्नु पर्नेछ । छनौट गरिएको स्थान त्यस्तै प्रकृतिको अस्पताल रहेको स्थानको कमिमा एक कीलोमीटर टाढा हुनु पर्नेछ । विशिष्ट प्रकृतिको बहुसेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, आयुर्वेद, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिका अस्पतालको हकमा र जनघनत्वको आधारमा अस्पतालको शैया आवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुने छैन ।
- (ख) अस्पताल सञ्चालनको लागि आफ्नै स्वामित्वको पर्याप्त जग्गा हुनु पर्नेछ । आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्ध्र वर्षका लागि जग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन सक्नेछ ।

(१४) **अस्पतालको भवन (Building)** :

- (क) अस्पताल सेवा सञ्चालन गरिने भवन नक्सा र डिजाइन भवन ऐन, २०५५ को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरूप स्वीकृत भएकोहुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारले अस्पतालका सम्बन्धमा छुट्टै मापदण्ड तोकेको भएमा सोही बमोजिम । भवन संहिता तथा सम्बन्धित छार्यानाथ रारा नगरपालिका वा नगर विकास समितिले जारी गरेको मापदण्ड बमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) भवनमा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि **Disaster Management Plan** तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरु उपयुक्त स्थानमा प्रस्ट देखिने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) अस्पतालको कोठाहरु उपयुक्त भेन्टिलेसन वा वातानुकूलित यन्त्र (**Air-condition**) राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, फार्मसी वार्ड, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ङ) अस्पतालमा व्हिलचेयर तथा ट्रलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाका लागि लिफ्ट / च्याम्पको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (च) प्रतिक्षालयमा आवश्यकता अनुसार बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचनाप्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ ।
- (छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रति शैया ५५ वर्ग मीटरका दरले हुनु पर्नेछ । उक्त क्षेत्र भित्र सोधपुछ, दर्ता कक्ष, प्रतिक्षालय, प्रवेश द्वार सहितको हलको क्षेत्र समावेश भएको हुनुपर्नेछ । सो बाहेक घर, भान्सा लुगाधुने कोठा, जेनरेटर कक्ष, कर्मचारी आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मत सम्भार कक्ष आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।

- (ज) आफ्नो जग्गा नभएका पन्ध्र शैयाका अस्पतालले घर जग्गा भाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोध क्षमता भएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग(डिभिजन कार्यालयबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ञ) बहिरंग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कमिमा चौध वर्ग मीटर हुनुपर्नेछ । शौचालय, प्रतिकालय, विशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षका लागि पर्याप्त स्थान हुनु पर्नेछ ।
- (ट) बिरामीको चापको अनुपातमा पर्याप्त र सुविधाजनक हुने गरी फर्निचर सहितको प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ठ) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश द्वार बहिर्गमन द्वार हुनु पर्नेछ ।
- (ड) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरु अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहज रूपमा जान सक्ने गरी अलग्गै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ण) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरुले प्रयोग गर्ने सवारी साधन एम्बुलेन्स र दमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । न्यूनतम पाकिङ्ग कूल जग्गाका पच्चीस प्रतिशत वा प्रति तीन शैयाका लागि एउटा कार पाकिङ्ग गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही अनुसार हुनु पर्नेछ ।
- (त) अस्पताल जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपांगमैत्री हुनु पर्नेछ ।
- (थ) व्हिलचेयर, टूलि, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्ता सामग्री राख्ने ठाँउ र चलाउने सकिने पर्याप्त ठाँउ र चलाउने मानिसको समेतको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(१५) फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेका हुन पर्नेछ :

- (क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन २०६८, फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली २०७०, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्वास्थ्य जन्य फाहोर मैला व्यवस्थापन २०७१ बमोजिम हुन पर्नेछ ।
- (ख) अस्पतालबाट निष्कासन हुने सामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमै अलग अलग छुट्याउने, संकलन, ढुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- (ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने

टेबल नं. १.आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्न देहायको बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

सि. न	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशत आकस्मिक कक्षमा शैयाहरुको उपलब्धता	१	२	३
२	आकस्मिक कक्षबाट अल्ट्रासाउण्ड,एक्सरे,इमेजिङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पि.डी, ओ.टी तथा अन्य सेवाहरुमा सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने व्यवस्था (व्हिलचियर टूली जान सक्ने व्यवस्था)	✓	✓	✓
३	आपतकालिन सेवाको लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरु अस्पतालको आपतकालीन कक्षमा सहज रुपमा आउनल जान सक्ने व्यवस्था	✓	✓	✓
४	आवश्यक सेवा दिनका लागि आकस्मिक कक्षको कोठा उपलब्धता	✓	✓	✓
५	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट (२५ भन्दा कम शैया क्षमतामा स्वास्थ्यकर्मीबाट चौबिसै घण्टा सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था)	✓	✓	✓
६	आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति तालिम प्राप्त	✓	✓	✓
७	आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था	✓	✓	✓
८	आकस्मिक विभागबाट बिरामी भर्ना गर्न, रिफर हुने भए रिफरल प्रक्रिया र बिरामी सार्ने पद्धती स्पष्ट परिभाषित भएको ।	✓	✓	✓
९	सञ्चार सुविधा(टेलीफोन, ईन्टरनेट,आदि	✓	✓	✓
१०	शुद्ध खानेपानीका व्यवस्था	✓	✓	✓
११	शौचालय र शौचालयमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था	✓	✓	✓
१२	सार्वजनिक टेलिफोन सेवाको व्यवस्था	✓	✓	✓

टेबल नं.२. बहिरंग सेवा सञ्चालनको लागि अस्पतालले देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

क्र.स	मापदण्ड	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१.	विरामीको नाम दर्ता कक्ष / स्थानको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवका लागि अलग अलग ओ.पी.डी कक्षको व्यवस्था मिलाएको	-	-	✓
३	बहिरङ्ग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कमिन्तमा १४ वर्ग मिटरको हुनुपर्ने र कन्सल्टेन्ट युनिट वा सेवा अनुसार वा सिफ्ट अनुसार ओ.पी.डी संचालन गर्न सकिने	✓	✓	✓
४	स्वास्थ्य सस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने विशेषज्ञ चिकित्सक वा अन्य चिकित्सकहरू उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र वार खुल्ने गरी) सबैले देख्ने ठाँउमा राखेको	✓	✓	✓
५	व्हिलचियर, टूली, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	व्हिलचियर, टूली, स्ट्रेचर राख्ने ठाउँ प्रयाप्त भएको	✓	✓	✓
७	व्हिलचियर, टूली, स्ट्रेचर चलाउने मानिस प्रयाप्त भएको	✓	✓	✓
८	विरामी वा विरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी (counselling) दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
९	ओ.पि.डी. कक्षमा प्रयाप्त फर्निचर सहितको प्रतिकक्षालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
१०	सूचना - पाटी, टि.भी.स्क्रिन,पोष्टर आदिबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा सम्बन्धी जानकारी दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
११	महिला र पुरुष्का लागि अलग अलग र आवश्यकता अनुसार अपाङ्गमैत्री र जेष्ठ नागरिक मैत्री समेत शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓

टेबल नं.३.अन्तरंग सेवाको लागि देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

क्र.स	मापदण्ड	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१.	डाक्टरको ड्यूटी रुम,प्यान्ट्री, आईसोलेशन रुम, टिट्रमेन्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	शैया बीच कम्तिमा ५ फिट तथा भित्ताबाट कम्तिमा २ फिटको दूरी	-	-	✓
३	अस्पतालमा बच्चा, सुत्केरी,अब्जरभेसन तथा सरुवा रोगका लागि छुट्टाछुट्टै वार्डको व्यवस्था	✓	✓	✓
४	जनरल शैयाको हकमा ४ देखि ६ शैयाको अनुपातमा १ स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
५	लेबर रुमको छुट्टै व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	लेबर रुम र एक्टिभ लेबर वार्डको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
७	प्रसुति हुनु अगावै विरामी भर्ना गर्नका लागि pre labour wardको व्यवस्था भएको	-	-	✓
८	लेबर रुम र टेबलको हकमा विरामीको चाप अनुसार तय गर्नुपर्ने	-	-	✓
९	प्रति लेबर टेबल २ जना मिडवाइफ वा SBA तालिम प्राप्त हुनुपर्ने र एक्टिभ लेबर वार्डको हकमा २ शैया १ जना मिडवाइफ वा SBA तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था हुनु पर्ने ।	-	-	✓
१०	Active Labour ward र लेबर रुम जोडिएको हुनु पर्नेछ ।	-	-	✓

परिच्छेद- ५

मानव संसाधन व्यवस्थापन

१७. **जनशक्ति विकास योजना** : अस्पतालको शैया क्षमताका आधारमा देहाय बमोजिमका न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्था भएका हुनु पर्नेछ:

- (क) प्रति पन्ध्र शैयाका लागि कम्तीमा ३ जना एमविविएस डाक्टर (सम्भव भएसम्म एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक, प्रसुती तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बालरोग विशेषज्ञ हुनुपर्नेछ) अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
- (ख) जनरल कक्ष (General Ward) मा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (ग) ईमर्जेन्सी तथा पोष्ट अपरेटिभ कक्ष (Post Operative Ward) मा प्रति दुई शैयामा एक जना नर्स भएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) प्रसुती कक्षको लेबर वेडमा प्रति वेड दुई एस.वी.ए. (Skill Birth Attendants) तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (ङ) प्रति पन्ध्र शैयाका लागि अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेकर्डर भएको हुनुपर्नेछ । पन्ध्र शैया भन्दा कम क्षमताका अस्पतालमा मेडिकल रेकर्डर नभएको अवस्थामा स्वास्थ्य सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागि एक जना कर्मचारी तोक्नु पर्नेछ ।

- (ज) अस्पतालमा चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउने गरी फर्मासिष्ट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिका व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (झ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाइ पूर्ण कालीन स्वास्थ्यकर्मी ।
- (ञ) सरकारी स्वास्थ्य कर्मीहरुबाट सेवा लिनु पर्ने अवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र लिएको हुनुपर्नेछ ।
- (ट) हरेक स्वास्थ्य कर्मीले सम्बन्धित काउन्सिलबाट दर्ता नम्बर लिएको हुनुपर्नेछ ।
- (ठ) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयम् सेवकले सम्बन्धित मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलबाट स्वीकृति लिएको हुनुपर्नेछ ।

जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण:

क्र.स	पद	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	एम.डी.जी.पी. चिकित्सक	-	-	१
२	स्त्री तथा प्रसूती रोग विशेषज्ञ	-	-	१
३	बाल रोग विशेषज्ञ	-	-	१
४	मेडिकल अधिकृत	१	१	२
५	नर्सिङ्ग अधिकृत	-	-	१
६	नर्सिङ्ग स्टाफ	४	४	७
७	प्यारामेडिकल स्टाफ	२	४	५
८	एनेस्थेटिक सहायक			१
९	डेन्टल हाइजिनिस्ट	-	-	१
१०	फार्मसी अधिकृत	०	१*	१
११	फार्मसी सहायक	१	१	१
१२	प्लम्बर	-	-	१
१३	इलेक्ट्रिसियन	-	-	१
१४	मेडिकल रेकर्डर	-	-	१
१५	बगैँचे	आवश्यकता अनुसार		
१६	कार्यालय सहयोगी	आवश्यकता अनुसार		
१७	सुरक्षा गार्ड	आवश्यकता अनुसार		
१८	सवारी चालक आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		

*स्वैच्छक

नोट : धारा,बिजुली र बगैँचाको व्यवस्थापन, सुरक्षाको प्रबन्ध, सवारी चालक, कार्यालय सहयोगी लगायतका सहायक कार्यका लागि सेवा करार,दरबन्दी वा आउटसोर्सिङ गरी आवश्यकता अनुसार सेवाको सुनिश्चितता गरेको हुनु पर्नेछ ।

१७. जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण : जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा मापदण्ड, २०७७ बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ६

औजार तथा उपकरणहरु

१८. अक्सिजन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अस्पतालमा अक्सिजन ग्यास निरन्तर रूपमा आपूर्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

१९. कार्डियाक उपकरण देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ :-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Ordinary ECG machine	0	1
2	Pulse Oximeter	1	2
3	BP apparatus table model	2	4
4	Stethoscope	2	4

२०. अपरेशन थियटर सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Auto calve HP Horizontal	0	Optional
2	Operation Table Hydraulic Major	0	1
3	Operation Table Hydraulic Minor	0	1
4	Autoclave vertical single Bin	1	2
5	Focus lamp ordinary	1	2
6	Sterilizer medium (Instrument)	0	1
7	Sterilizer small (Instrument)	1	1
8	Bowl sterilizer medium	0	1
9	Daithermy machine (Electric Cautery)	0	1
10	Suction Apparatus-Electrical	0	2
11	Suction Appratus (foot operated)	1	2
12	Dehumidifier	0	1
13	Ultraviolet lamp	0	1
14	Ethylene Oxide Sterilizer	0	1
15	Microwave sterilizer	0	1

२१. अस्पतालमा प्याथोलोजी सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

(क) Microbiology/ Bacteriology:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Incubator	0	1
2	Hot Air Oven	0	Optional
3	Microscope	0	1
4	Centrifuge/Rotator	0	1
5	Refrigerator	0	1
6	Auto pipette	0	3

(ख) Biochemistry:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Semi Auto Analyzer	0	Optional
2	Centrifuge/Rotator	0	1
3	Hot air oven	0	Optional
4	Refrigerator	0	1
5	Micro pipettes	0	1

(ग) Hematology

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Microscope (Binocular)	0	1
2	Blood Cell Counter (18 parameters or above)	0	1
3	Centrifuge/Rotator	0	Optional
4	Colorimeter	0	Optional
5	Hot Air Oven	0	Optional
6	Refrigerator	0	Optional
7	Counting Chamber	0	1
8	Computer with Printer	0	Optional

(घ)Histopathlogy

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Incubator	0	Optional

(ङ) Microbiology,Viorology,Serology:

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Water bath	0	1
2	Hot Air Oven	0	1
3	Muti-channel micro pipette	0	1
4	Variable Micropipete	As per need	As per need
5	Incubator	0	1
6	Centrifuge	0	1
7	Weighting balance	0	1
8	Autoclave Vertical	0	Optional
9	Stopwatch	0	1

२२. अस्पतालमा एनेस्थेसिया सम्बन्धी उपकरण देहाय हुनु पर्नेछ:-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Endo tracheal tube sets	0	1
2	Airway (Female)	0	1
3	Airway (Male)	0	1
4	Mouth Prop	0	1
5	Tongue Depressors	0	2
6	O2 Cylinder for Boyles	0	1
7	Boyles Apparatus with Fluotec and Circle absorber	0	Optional
8	Oxygen Concentrator/Cylinder	1	1
9	Monitors ECG, NIBP, SPO ₂ with IBP	0	1
10	Transport Monitor ECG, SPO ₂ , NIBP	0	1
11	Mac Coy Laryngoscope	0	2

12	Intubating LMA 3,4	0	4
13	Double Lumen Tube	0	1
14	Ambu bag/Mask	1	4
15	Defbrillator	0	Optional

२४.लेबर वार्ड, Neonatal and Special Newborn Care Unit अस्पतालमा उपकरणहरु देहाय हुनु

पर्नेछ:-

SN	Name of Equipment	Basic Health Center	5-15 Bed
1	Emergency Resuscitation Kit- Baby	1	2
2	Standard weighing scale	1	2
3	Double Outlet Oxygen Concentrator	Optional	Optional
4	Radiant Warmer	Optional	1
5	Foetal Doppler	1	2
6	Delivery Kit	1	2
7	Episiotomy Kit	1	2
8	Forcep Delivery Kit	Optional	1
9	Silastic vacuum extractor	Optional	1
10	Pulse Oximeter baby and adult	1	2
11	Nebulizer Baby	1	2
12	Weighing machine adult	1	2
13	Weighing machine infant	1	2

List of emergency and essential Drugs/ Instruments

1) List of emergency and essential drugs:

SN	Name of Drugs
1	Ranitidine, Omeprazole, Pantoprazole (Inj)
2	Adrenaline (Inj)
3	Chlorpheniramine (Inj)
4	Aminophylline (Inj)
5	Atropine (Inj)
3	Hyoscine Bromide (Inj)
7	Calcium Gluconate (Inj)
8	Ciprofloxacin, Ampicillin, Ampiclox, Ceftrizone, etc. (Inj)
9	Deriphylline (Inj)
10	Dexamethasone (Inj)
11	Dextrose 5% Saline (Inj)
12	Dextrose 10% Saline (Inj)
13	Dextrose 25% (Inj)
14	Dextrose 50% (Inj)
15	Diazepam, Lorazepam, Amdazolam (Inj)
16	5 % Dextrose Saline (Inj)
17	Dopamine (Inj)
18	Pentazocine (Inj)
19	Hydrocortisone (Inj)
20	Frusemide (Inj)
21	Mannitol (Inj)
22	Metronidazole (Inj)
23	Morphine (Inj)
24	Nitroglycerine, Labetolol (Inj)
25	Normal Saline (Inj)
26	Paracetamol (Inj)
27	Metachlopramide (Inj)
28	Pethidine (Inj)
29	Phenergan (Inj)
30	Potassium Chloride (Inj)
31	Phenobarbitone (Inj)
32	Phenytoin (Inj)
33	Naloxone (Inj)
34	Vitamin 'K' (Inj)
35	Ringer's Lactate (Inj)
36	Sodium Bicarbonate (Inj)
37	Diclofenac (Inj)
38	Dobutamine (Inj)
39	Noradrenaline (Inj)
40	Isoprenaline (Inj)
41	Aminodarone (Inj)
42	Magnesium Sulphate (Inj)

43	Digoxin (Inj)
44	Adenosine, Verapamil (Inj)
45	Tramostate (Inj)
46	Antacids (Tab)
47	Aspirin (Tab)
48	Diclofenac (Tab)
49	Paracetamol Tablet, gel
50	Ibuprofen (Tab)
51	Codeine Phosphate (Tab)
52	Prednisolone (Tab)
53	Antidiotics Oral (Tab/Cap)
54	Povidinelodine (Sol)
55	Antidiotics Ointments
56	Others as per necessary

(2)List of essential instruments for Emergency:

SN	Equipment
1	Ambu bag with mask
2	Artery Forceps
3	Salbutamol Inhaler
4	Povidone Iodine
5	Blood Transfusion Set
6	BP Instrument
7	Clinwax ear drop
8	Crepe Bandage 4"
9	Crepe Bandage 6"
10	Dissection Forceps non tooth
11	Dissection forceps tooth
12	Disposable Syringe 3cc, 5cc, 10cc, 20cc
13	Endo tracheal tube (Pediatric and Adult) 3.0-8.5
14	Laryngeal Mask airway 3.0-8.5
15	Foley's catheter 6f-20f, 3way
16	Gloves No.6, 6.5, 7, 7.5
17	I.V. Cannula 14G-24G
18	I.V. Set + Pediatric Burret
19	I.V. Infusion Set
20	C.V.P. line Set
21	Chest Tube (Different Sizes)
22	Ipratropium bromide inhaler + Solution
23	Knee hammer
24	Laryngoscope with blade (Adult, Pediatric sizes)
25	Leucoplast
26	Oxymetazoline Nasal drop
27	Needle holder
28	Ryle's tube (N/G Tubes)
29	Scissors (different types)
30	Silver sulphadiazine cream
31	Stethoscope

32	Suction Machine with tubes
33	Thermometer
34	Sphygmomanometer
35	Tongue depressor
36	Torch Light
37	Uro bag
38	Wooden Splint Different sizes
39	Spinal Board-1
40	Cervical Collor 1-5
41	Antibiotic Injection (Different)
42	Pulse Oxymeter -1
43	Otoscope-1
44	Ophthalmoscope-1
45	Glucometer -1
46	Digital clock

(२५) प्रयोगशालाका औजार तथा उपकरणहरू (Laboratory Instruments):

आवश्यक उपकरणहरू

प्रयोगशालाको वर्गीकरण	आवश्यक उपकरण तथा सामग्रीहरू
E (ई) वर्ग	All basic equipments, consumable reagents kits including (but not limited to): -Binocular Microscope -Centrifuge - Colorimeter - Water bath - VDRL Shaker - Hot air oven - Micropipettes - DC Counter - Power back up - Autoclave
“D” (डी) वर्ग	All basic equipments, consumables, reagents/kits including (but not limited to): All of E category plus -Incubator -Semi-automated biochemistry = analyzer

नोट: *१५ शैया सम्मको आधारभूत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला “डी वर्गको प्रयोगशाला”

आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला “ ई समूहका प्रयोगशाला”

*उपकरणहरू सम्भार तालिका बनाई नियमित रूपमा सम्भारका कार्यहरू गर्नु पर्नेछ। अत्यावश्यक परीक्षणका लागि सोही क्षमताको व्याकअप उपकरणको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।

स्वास्थ्य क्लिनिक

“स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ । स्वास्थ्य क्लिनिकले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अर्न्तगतका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेछन् ।

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत निम्न सेवाहरु पर्दछन्:

१. खोप सेवा सम्बन्धी परामर्श तथा सम्बन्धित निकायबाट स्विकृती लिई मापदण्ड बमोजिम खोप सेवा संचालन गर्न सकिने
२. मातृ नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा
३. सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा
४. नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलंगता सम्बन्धि सेवा
५. मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा
६. जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा
७. सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा
८. स्वास्थ्य प्रवर्धन सेवा
९. आयुर्वेद तथा अन्य परम्परागत स्वास्थ्य सेवा ।

आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु

- (क) बिरामीको जाँच गर्ने Ventilated वा AC कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनैपर्ने (कम्तिमा १४ वर्ग मिटरको) - १
- (ख) बिरामी बस्ने ठाउँ (कुनै ठाउँ) - १
- (ग) बिरामी जाँच्ने टेबुल - १
- (घ) चिकित्सकको लागि टेबुल - १
- (ङ) चिकित्सकको लागि कुर्सी - १
- (च) बिरामी बस्ने टुल - १
- (छ) शौचालयको व्यवस्था(महिला, पुरुष, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्ग मैत्री)
- (ज) टेलिफोन (अनिवार्य)
- (झ) स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामूलक पोष्टर तथा अन्य सामग्री
- (ञ) पानीको आपूर्ति भएको हुनुपर्ने ।
- (ट) स्वच्छ पिउने पानिको व्यवस्था
- (ठ) विद्युत व्याकअपको व्यवस्था भएको
- (ड) कोठामा हात धुने ठाउँ

अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवाको लागि आवश्यक औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।
- (ग) स्वास्थ्य क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्य रुपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) स्वास्थ्य क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा सम्बन्धित चिकित्सा

परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
(ड) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

आवश्यक जनशक्ति

१. स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि MBBS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।
 २. विशेषज्ञ सेवाको लागि सो अनुसारको योग्यता हासिल गरि मान्यता प्राप्त काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।
 ३. परामर्श सेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्रतह उत्तिर्ण गरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनुपर्नेछ ।
 ४. कार्यालय सहयोगी तथा सरसफाई कर्मचारी ।
- *नोट : उपलब्ध जनशक्ति मध्य एकजनालाई रेकर्डीङ तथा रिपोर्टिङको लागि फोकल पर्सन तोक्नु पर्नेछ ।

आवश्यक औजार उपकरणहरु:

- क) थर्मोमिटर (डिजिटल) -१
- ख) तौल लिने मेशिन -१
- ग) उचाई नाप्ने मेशिन -१
- घ) टंग डिप्रेसर - १
- ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन -१
- च) स्टेथोस्कोप -१
- छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- ज) प्रोक्टोस्कोप -१
- झ) अटोक्लेभ/ निर्मलीकरण गर्न प्रयोग हुने साधन
- ञ) सिरिन्ज
- ट) टर्च लाइट
- ठ) पञ्जा
- ड) मास्क, एप्रोन
- ढ) किङ्नी ट्रे
- ण) कम्प्युटर / ल्यापटप - (अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागी) - १

फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योग ध्यान तथा शारिरिक व्ययाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरुका लागि मापदण्ड प्रचलित कानून वा नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ७

सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

२६. रेडियोलोजी वा डार्डिनोप्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा शर्तहरू :

१) यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि रेडियोलोजी वा डार्डिनोप्टिक सेवा अन्तरगत देहायका प्रविधिहरू समावेश गरिएको छ :-

- X-ray (300 mA सम्म)
- Ultrasonogram (USG)

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख गरिएको बाहेका थप प्रविधिको लागि माग भएमा पालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले स्वीकृती दिनेछ ।

(३) रेडियोलोजी डायग्नोप्टिक तथा इमेजिङ सेवाबाट पर्ने विकिरणका दूष्प्रभावलाई कम गर्नका लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिदा वा सिफारिस गर्दा निम्न मापदण्डलाई आधार मानिनेछ :-

२७. साधारण एक्सरे सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

(१) एउटा एक्सरे मेसिन जडान गर्नका लागि कम्तिमा ४५० से.मि × ४०० से.मि र उचाई कम्तिमा २५० से.मि को कोठा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(२) नियन्त्रण गर्ने कोठा एक्सरे कोठा भन्दा अलग हुनु पर्नेछ र कम्तिमा १५५ से.मि × १२० से.मि को हुनु पर्नेछ ।

(३) प्रोसेसिङ कोठा एक्सरे कोठा भन्दा अलग हुनु पर्नेछ

(४) प्रतिक्षा गर्ने र रिपोर्ट दिने अलग अलग हुनु पर्नेछ ।

(५) देहाय बमोजिमको कोठाको व्यवस्था गरी विकिरण चुहावट नियन्त्रण गर्नु पर्नेछ :-

(अ) ढोका र हेर्ने भ्याल (भ्युईड भ्याल) मा २ मि.मि बाक्लो सिसा (लिड भएको) ।

(आ) ०.२ मि.मि बाक्लो सिसा (लिड) र १५ से.मि ईटाको भित्ता वा २५ से.मि ईटाको भित्ता वा कंक्रीटको भित्ता भएको ।

(इ) सम्भव भएसम्म भ्याल नभएको कोठा, कोठाको भेन्टिलेसन जमिनदेखि १८० से.मि माथि रहेको रु आफै बन्द हुने स्वचलित ढोका भएको ।

(ई) मोबाइल एक्सरे उपकरण संचालन गर्दा तारको लम्बाई कम्तिमा २०० से.मि भएको ।

(६) पोर्टेबल एक्सरे उपकरणहरू सधै एक खण्ड स्ट्यान्ड मा राखिएको हुनु पर्नेछ ।

(७) कम्तिमा एउटा ०.२ मी.मी बाक्लो लिड एप्रोन अथवा सो बराबरको विकिरणबाट सुरक्षा दिने सामाग्री हुनु पर्नेछ ।

(८) कम्तिमा ०.२ मी.मी बाक्लो चस्मा, लिडको पन्जा, थाइराइड शिल्ड र गोनाड शिल्ड उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।

(९) विकीरण क्षेत्रमा कार्यरत प्राविधिक कर्मचारीहरूको लागि विकीरण निगरानी उपकरण **Personal radiation dose monitor** प्रदान गर्नु पर्दछ र उक्त उपकरणको नियमित परिक्षण तीन / तीन महिनामा गर्नुपर्नेछ ।

(१०) विकीरण क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूका लागि विकीरणको डोजको सिमा इन्टरनेसनल कमिसन अन रेडियोलोजिकल प्रोटेक्सनले तोकेको मापदण्ड अनुसार २० मी.ली

सिर्वट प्रति वर्ष वा पाँच वर्षको औषत १०० मी.ली सिर्वटको सिमाभित्र हुनु पर्नेछ । त्यो सीमा भन्दा बढी भएमा सम्बन्धित संस्थाले उक्त कर्मचारीलाई विकीरण मुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

- (११) एक्सरे कोठाको वरिपरी सर्भेक्षण आवधिक रुपमा मेडीकल फिजिसिस्ट वा विकीरण संरक्षण अधिकृतबाट गराउन पर्नेछ । सेवा सुरु गर्नुभन्दा पहिले र प्रत्येक तिन वर्षमा विकीरण सर्भेक्षण गर्नु पर्नेछ ।
- (१२) एक्सरेको राम्रो इमेज प्राप्त गर्न मानक एक्सपोजर मापदण्डहरुको चार्ट (स्टयान्डर्ड एक्सपोजर प्यारामिटर चार्ट) प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
- (१३) बैकल्पिक विद्युत आपूर्तीका लागि ब्याकअपको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

३८.Ultrasonogram (USG): Ultrasonogram (USG) को प्रयोग सम्बन्धमा:

रेडियोलोजिष्टहरु बाहेक आफ्नो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा ल्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थबाट कम्तीमा ३ महिनाको USG तालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति रोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरुले गर्न पाउनेछन् । सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्नबमोजिमको उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्नेछ :-

- (१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधि लगायत औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (२) स्ट्रेचर, ह्वील चियरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (४) रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङको लागि छुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (५) बैकल्पिक विद्युतको लागि जेनेरेटरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (६) बिरामीको लागि र बिरामी कुरुवा बस्नको लागि कोठा लगायत बेञ्चको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (७) स्टोर, रिपोर्ट डिस्ट्रीब्यूसनको लागि छुट्टैछुट्टैकोठाको र ठाउँको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

रेडियोलोजी सेवाको लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति पूर्वाधारहरु :

सि.नं	विवरण	क्लिनिक	१५ शैया
१	एक्सरे मेसिन	१०० एम ए - १	३०० एम ए - १
२	एक्सरे मेसिन पोर्टेबल मोवाईल	स्वैच्छिक	१०० एम ए - १
३	अल्ट्रासाउण्ड मेसिन	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	जनशक्ति		
	रेडियोलोजिष्ट	आंशिक समय	आंशिक समय
	रेडियोग्राफिक अधिकृत	१	१
	रेडियोग्राफर	२	२

*रेडियोग्राफीक अधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट) - चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थान बाट रेडियोग्राफीक विषयमा (BSc. MIT, Bsc. RT स्नातक तह उत्तिर्ण गरेको हुनु पर्ने । साथै NHPC (Nepal Health Professional Council)मा दर्ता हुनु पर्ने ।

*रेडियोग्राफर: चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थाबाट रेडियोग्राफी विषयमा प्रमाण पत्र तह उत्तिर्ण गरेको हुनुपर्ने । स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति विना Radiology सम्बन्धी मशिन नेपालमा पैठारी गर्न पाइने छैन ।

२९. प्रयोगशाला सेवा: (१) प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनका लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, विभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

वर्ग	परिक्षण
E (ई) वर्ग	<ul style="list-style-type: none"> Hematology: TC, DC, hemoglobin, ESR, blood grouping for non-transfusion purpose, BT, CT Biochemistry: Sugar, Urea, Bilirubin T& D, S. Uric Acid, Total protein, serum albumin Microbiology: Sputum AFB stain (Z-N stain) Tests by RDTS: With simple interpretation Miscellaneous: Routine urine analysis, routine stool analysis, urine pregnancy test, Stool for reducing substances.
“D” (डी) वर्ग	All tests of E category plus following <ul style="list-style-type: none"> Hematology: RBC Count, PT, APTT, Platelet count, Hematocrit, Red cell Indices Biochemistry: SGOT, SGPT, ALP, lipid profile, creatinine, sodium, potassium Microbiology: Gram stain and KoH mount for fungi Serological tests: RPR, Widal test, ASO Titre, RA Factor, CRP, Tests by RDTS: All

	<ul style="list-style-type: none"> Miscellaneous: Stool for occult blood, Urine ketone bodies, urobilinogen, bile salt, bile pigment, Bence Jones protein
--	--

३०. प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड : देहायमा उल्लेख भए बमोजिम सरकारी स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको स्तर अनुसारको मापदण्ड निजी क्षेत्रमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको न्यूनतम मापदण्ड हुनेछ :-

- (क) प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्ति अनुसार देहायमा लेखिए बमोजिमका परीक्षणहरू मात्र गर्न पाईनेछ ।
- (ख) आकस्मिक सेवा प्रदान गर्ने हरेक अस्पतालमा शैया अनुसारका आवश्यक पर्ने आकस्मिक परीक्षणहरू गर्नुपर्नेछ ।
- (ग) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला वा अन्य सम्बद्ध निकायबाट सञ्चालन हुने गुणस्तर नियन्त्रक सम्बन्धी कार्यक्रममा अनिवार्य रूपमा भाग लिनुपर्नेछ ।
- (घ) राष्ट्रिय जन स्वास्थ्य प्रयोगशालाबाट पठाईने गुणस्तर सम्बन्धी परीक्षण निर्देशन बमोजिम अनिवार्य रूपमा गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) प्रत्येक कोठामा पर्याप्त प्रकास र भेन्टीलेशनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (च) बिजुली र पानीको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (छ) प्रयोगशालाले फोहर व्यवस्थापन नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) प्रयोगशालामा रगत तान्ने कोठा, सफा गर्ने कोठा, आकस्मिक कोठा, नमुना परिक्षण गर्ने कोठा र शौचालयको अनिवार्य व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (झ) प्रयोगशालामा आवश्यक पर्ने टेबुल, कुर्सी लगायतका आवश्यक फर्निचरहरू पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्नेछ । (ञ) प्रयोगशालामा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्दा आफुले जुन उपाधी प्राप्त गरेको छ सोही अनुसारमात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाउनेछ ।
- (ट) प्रयोगशालाको रिपोर्ट प्रमाणित गर्नेको नाम, शैक्षिक योग्यता एवं परिषदको दर्ता नम्बर उल्लेखित स्ट्याम्प वा प्रिन्टको प्रयोग उल्लेख गरेको हुनुपर्नेछ । उपदफा (१) मा उल्लेखित जनशक्तिले आफुले प्राप्त गरेको प्रमाणपत्रको आधारमा निजी प्रयोगशाला खोली सञ्चालन गर्न पाउनेछन र ल्याव असिष्टेण्टकोहकमा आफूभन्दा माथिल्लो उपाधि प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूको प्रत्यक्ष निगरानीमा प्रयोगशालामा काम गर्न पाउनेछन् ।

३१. प्रयोगशाला संचालन सम्बन्धी अन्य मापदण्डहरू देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

१. D (डि) वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल २५० वर्ग फिट
२. E(ई) वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल २५० वर्ग फिट
३. प्रयोगशालाको नक्शांकन (Lay out) नमूना सङ्कलन गर्ने देखि लिएर बिसर्जन सम्म हुने गरी लजिकल फ्लो (logical flow) मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
४. नमुना संकलन, नमुना प्रोसेसिङ, नमुना परीक्षण, रिपोर्टिङ आदिका लागि छुट्टाछुट्टै क्षेत्र हुनु पर्नेछ ।

५. तोकिएको कुल क्षेत्रफलको न्यूनतम ७०% भाग प्रयोगशालासंग सम्बन्धित प्राविधिक परीक्षण कार्यका लागि छुट्याइएको हुनु पर्नेछ । बाँकी ३०% भागमा प्रयोगशालासंग सम्बन्धित अन्य कार्यहरू जस्तै : नमुना संकलन, प्रतिक्षालय, मिटिङ, कार्यालय क्षेत्र, भण्डार, शौचालय आदिको लागि व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद- ८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरूको मापदण्ड

३२. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरूको मापदण्ड:

(१) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति गर्दा देहायको मापदण्डहरूको पालना गर्नुपर्नेछ :-

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा :

- (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसायगर्दा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारको वहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (२) पञ्चकर्म सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा बि.ए.एम.एस वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनुवासन वस्ति र रक्तमोक्षणप्रयोग गर्नुपर्ने र उत्तर वस्तिको लागि सम्बन्धित विशेषज्ञबाट गर्नुपर्नेछ ।
- (३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गर्ने कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिनुपर्नेछ ।
- (४) आयुर्वेद अस्पतालले जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, औजार-उपकरण र सेवाको गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिको लागि माग गर्ने र उपयुक्त ठहरभएमा शाखा विस्तारको स्वीकृति दिन सकिनेछ ।
- (५) विरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्सक समक्ष वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गर्नुपर्नेछ ।
- (६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने ई.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रेडियोलोजी तथा अन्य आवश्यक सेवाहरू संचालन गर्नुपरेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति र सो सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमको पालना गर्नुपर्नेछ ।
- (७) इन्टिग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुनकुन विषय र सेवा दिने उद्देश्य राखिएको हो ? सो प्रष्ट उल्लेख गरि सोही बमोजिमका जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्य रक्षा, रोग निवारण, औषधि द्रव्य काष्ठौषधि, रसौषधिको प्रयोग गरिने चिकित्सा सेवा, विना औषधि दिइने सेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्यसेवामा उल्लेखित पूर्वकर्म अन्तर्गतका निरान्नी स्वेद (जल, वायु, सूर्यकिरण, पार्थिवतत्वको प्रयोग), अग्नि स्वेदन, अभ्यङ्ग (Massage), सत्वावजय चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) को माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घजीवनको लागि सञ्चालन गरिने संस्थाहरूले आयुर्वेद

स्वास्थ्यकर्मीहरू, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएको मापदण्ड पूरा गरि जुन सुकै नाममा संचालन भएतापनि सन्दर्भ ग्रन्थ सहित अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्न पाइनेछ ।

- (९) जन स्वास्थ्य नियमावली २०७७ को नियम ४ (४) को व्यवस्था अनुसार आकस्मिक सेवा प्रदान गर्नु पर्ने छ ।

(ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तरगत रहने सेवाहरू:

चिकित्सा सेवा :

१. उपचारात्मक (आतुर विकार प्रशमन)

- (क) युक्ति व्यापाश्रय चिकित्सा
(ख) संशमन (औषधि चिकित्सा)
(ग) संशोधन (वमनादि पञ्चकर्म शोधन चिकित्सा)
(घ) दैव व्यापाश्रय
(ङ) सत्वावजय
(च) शस्त्र-प्रणिधान
(छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा

- (क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श
(ख) स्वस्थवृत्त पालन - ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहार विहार
(ग) रसायन
(घ) वाजीकरण
(ङ) पञ्चकर्म
(च) योगाभ्यास

- (ग) **आयुर्वेद अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधार:** (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजीस्तरमा सञ्चालन गर्ने अस्पताल एवं नर्सिङ्ग होमहरूले आफ्नो क्षमता अनुसार क्रमशः एक वा एकभन्दा बढी तपसिलमा उल्लेखित विभाग/शाखाहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछन् :-

(१) आयुर्वेद चिकित्सा सेवा अन्तर्गत विभाग वा शाखाहरू:

- (क) कायचिकित्सा
(ख) बालरोग चिकित्सा
(ग) प्रसूति तथा स्त्रीरोग चिकित्सा
(घ) शल्य चिकित्सा
(ङ) शालाक्य
(च) रसायन
(छ) वाजीकरण
(ज) योगाभ्यास ।

- (२) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नु पर्नेछ:-

सि.नं.	विवरण	१५ शैया सम्म
१.		
	(क) जग्गा मापदण्ड :सडकसंग जोडिएको हुनुपर्ने (प्रति शैया ५० ब.मि.) ।	✓
	(ख) सवारी साधन आवत जावत तथा पार्किङ्गको लागि पर्याप्त ठाउँ हुनुपर्ने ।	✓
	(ग) प्रवेशद्वार र निकासद्वार- गेट छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।	

	(घ) सञ्चार,विजुलि, शौचालय तथा खानेपानिको व्यवस्था हुनुपर्ने ।	✓
२.	बहिरङ्ग	✓
३.	अन्तरङ्ग	✓
	आयुर्वेद चिकित्सामा स्नाकोत्तर उपाधि (M.D./M.S.(Ay)विषयगत सेवा अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	चिकित्सक (B.A.M.S.)सो सरह)	३ जना
	आयुर्वेद सहायक (AHA)वा सो सरह)	३ जना
	आयुर्वेद सह सहायक (AAHW) सो सरह)	३ जना
	पञ्चकर्म सहायक	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यङ्गकर्ता	आवश्यकता अनुसार
	B.N.(B.Sc.Nursing)	आवश्यकता अनुसार
	Staff Nurse	१ जना
	अ.न.मि.	३ जना
	प्रशासन अधिकृत	आवश्यकता अनुसार
	नायब सुब्बा	आवश्यकता अनुसार
	खरिदार (लेखा) प्रशासन	१ जना
	कम्प्युटर प्राविधिक खरीदार	आवश्यकता अनुसार
	कार्यालय सहयोगी/ पाले	३ जना
	भान्छे / टहलुवा	२ जना
	माली	आवश्यकता अनुसार
	सवारी चालक	आवश्यकता अनुसार
	कुचिकार	१ जना
	फिजियोथेरापीष्ट	आवश्यकता अनुसार
	फिजियोथेरापी सहायक	आवश्यकता अनुसार
	जु.मेडिकल रेकर्ड असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार
४	औजार सामग्री	
	स्टेथेस्कोप (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓
	B.P. Set(प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓
	Thermometer(आवश्यकता अनुसार)	✓
	Weighing Machine	२
	उचाई नाप्ने साधन	२
	Torch Light	२
	Cotton,Gauze,Bandage	आवश्यकता अनुसार
	Apron	आवश्यकता अनुसार
	Gloves	आवश्यकता अनुसार
	X-ray view Box	१
	Oxygen set	२
	Drum set	३
	Autoclave	✓
	Surgical set	✓
	Suture Material(different size)	✓
	Needle(different size& shape)	✓
	Forceps	✓
	Cutting set	✓
	Cutting scissors	✓
	Blunt scissors	✓
	Sharp scissors	✓
	Lancet	✓
	Scalpel & kitle holder etc.	✓
	Dressing set	✓

	Kidney tray,small tray,large bowel	✓
	Dissecting forceps,thumb forceps (toothed & untoothed)	✓
	Dressing trolley,dressing materials,cotton.	✓
	Gauge,bandage/teucoplest/xylocain etc.	✓
	Catherer set	✓
	Plain,folley's & matlicot cather	
	Diagnostic set	✓
	General	
	Tongue spatula	✓
	Torch light/emergency light	✓
	Specific	
	ENT set	✓
	Gynecological Examination set,D&C set,Cucus,sim's speculum,emema set	✓
	Neonatal care set	✓
	Macintos sheet,kally's pad	✓
	Other	
	proctoscope/Laryngoscope/Ophthalmoscope	आवश्यकता अनुसार
	Tonometer/Rhinoscope	आवश्यकता अनुसार
	Sterilizer/Autoclave drum set	आवश्यकता अनुसार
	Equipments & Material for emergency case management	आवश्यकता अनुसार
	Nebulizer	आवश्यकता अनुसार
	Ryle's Tube	आवश्यकता अनुसार
	Gastric Lavage set	आवश्यकता अनुसार
	Bed screen	आवश्यकता अनुसार
	Mask	आवश्यकता अनुसार
	Cap	आवश्यकता अनुसार
	Ear syringing set	आवश्यकता अनुसार
	Wooden splint	आवश्यकता अनुसार
	Urobag	आवश्यकता अनुसार
५	अन्तरङ्ग सेवा (Indoor प्रति शैया 7sq.mtr)	
	वार्ड: पुरुष वार्ड	✓
	महिला वार्ड	✓
	चिकित्सा कोठा १०×१० स्क्वायर फिट	१
	शौचालय (पुरुष तथा महिलाका लागी छुटाछुटै) वास वेशिन तथा पानि पर्याप्त	४
	स्ट्रेचर/ट्रली	१
	चार्ट /लकर/ फाइल केविनेट	आवश्यकता अनुसार
	बेड प्यान/शैया संख्याको आधारमा	✓
	कुरवा बस्ने टुल (शैया संख्याको आधारमा)	✓
	चिकित्सक कक्ष	१
	नर्सिङ ड्यूटी रुम १०×१५ स्क्वायर फिट	१
	विरामी ओसार्ने एम्बुलेन्स	आवश्यकता अनुसार
	औषधि स्टोरको पूर्वाधार	

	भेन्टिलेशनयुक्त १०×१५ स्व्वायर फिट साइजको कोठा	✓
	विरामी पुजां दर्ता गर्ने कक्ष	✓
	औषधि बनाउने टेबुल कुर्सि	✓
	विरामिका लागी सोधपुछ तथा सहयोग कक्ष	✓
६	भान्साघर	✓
७.	विरामी दर्ता कक्ष	✓
	विरामी जाँच्ने कोठा	२ वटा
	लेखा प्रशासन कक्ष	२ वटा
८.	आकस्मिक सेवा कक्ष (आवश्यक जनशक्ति एवं उपकरण सहित)	✓
९.	प्रयोगशाला कोठा	✓
१०.	मनोपरामर्श एवं जीवनशैली कोठा	✓
११.	योगासन,प्राणायाम,ध्यान आदीको लागी (१२×२४)	१
१२.	पूर्वकर्म सेवा	
	● स्नेहन कक्ष/अभ्यङ्ग कक्ष	१
	● स्वेदन कक्ष -नाडी स्वेद लगायत १३ प्रकारका स्वेदनका लागी अलग अलग कक्ष	✓
	● अभ्यङ्ग टेबुल	१
	● सर्वाङ्ग स्वेदन यंत्र	१
	● नाडि स्वेदन यंत्र लगायत विविध १३ प्रकारका स्वेदनका लागी अलग अलग आवश्यक यन्त्र	आवश्यकता अनुसार
	● कटि तथा जानु स्वेदन यंत्र	आवश्यकता अनुसार
	● अवगाह स्वेदन यंत्र	आवश्यकता अनुसार
	● पञ्चकर्म सेवाको लागी सामाग्री	आवश्यकता अनुसार
	● वमन टेबुल सहित वमन कक्ष	✓
	● विरेचनीय आशन	✓
	● शिरोविरेचनको लागी कक्ष तथा साधन	✓
	● शिरोधारा टेबुल सहित सेट	✓
	● शिरो बास्ति यन्त्र	✓
१३.	पञ्चकर्म सेवा पुर्वाधार	✓
१४.	पुर्नस्थापन कक्ष	✓
१५.	पञ्चकर्मको लागी औषधि तयारी कक्ष	✓
१६	फल फुल सहित स्वाच्छ वातावरण र औषधि युक्त हर्वेरियम समेत हुनुपर्ने	आवश्यकता अनुसार
१७	फिजियोथेरापी/अकुपंचर युनिट	आवश्यकता अनुसार

(घ) आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु: आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालनगर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नु पर्ने र औषधि सेवाको व्यवस्था समेत हुनुपर्नेछ ।स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि BAMS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।

(१)एक सेवा सञ्चालनका लागी आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ:-

- (क) बिरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ । (कमिन्मा १४×१० वर्ग फिट)
- (ख) बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- (ग) बिरामी जाँच्ने टेबुल
- (घ) चिकित्सकको लागि कुर्सी
- (ङ) चिकित्सकको लागि टेबुल
- (च) बिरामी बस्ने कुर्सी/टुल
- (छ) बिरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरुको व्यवस्था
- (ज) शौचालयको व्यवस्था
- (झ) टेलिफोन (स्वैच्छिक) ।

(२) आवश्यक औजार उपकरणहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ:-

- (क) थर्मोमिटर -१
- (ख) तौल लिने मेशिन -१
- (ग) उचाई नाप्ने मेशिन -१
- (घ) टंग डिप्रेसर - १
- (ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन -१
- (च) स्टेथोस्कोप -१
- (छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- (ज) प्रोक्टोस्कोप -१
- (झ) प्रोव
- (ञ) सिरिन्ज
- (ट) टर्च लाइट
- (ठ) पञ्जा
- (ड) मास्क, एप्रोन
- (ढ) किडनी ट्रे
- (ण) बाल्टीन ।

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):-

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण बिबरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा आयुर्वेद चिकित्सापरिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(ड) आयुर्वेद पूर्वकर्म/पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु:-

(१) **भौतिक पूर्वाधार:** आयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लव र हेल्थ रिसोर्टहरु सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरु र सोका लागि देहायका सामग्रीहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ । यसका साथै औषधि निर्माण कक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवं अन्य सहायकहरुका लागि आवश्यक कक्षहरु हुनुपर्नेछ । साथै उपयुक्त किसिमका पुस्तकालय, शौचालय आदिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

- (क) अभ्यङ्ग कक्ष
- (ख) स्वेदन कक्ष (ग्यास सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनु पर्ने)
- (ग) अभ्यङ्ग टेबुल

- (घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स
- (ङ) नाडि स्वेदन यंत्र
- (च) बस्ति यंत्र सेट
- (छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष
- (ज) शौचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष
- (झ) विरेचन कुर्सी
- (ञ) नस्य कुर्सी
- (ट) शिरोधारा टेबुल सहित सेट
- (ठ) शिरो बस्ति सेट
- (ड) जानु बस्ति, कटि बस्ति आदि सेट
- (ढ) कटि स्वेदन टब
- (ण) अवगाह स्वेदन टब
- (त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय
- (थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्यायिक चिकित्सा सामग्री

नोट : पंचकर्मको प्रधानकर्म संचालनका लागि अन्तरंग सेवा संचालन स्विकृति अनिवार्य हुने छ ।

(२) **पञ्चकर्म सेवाहरु:** यी सेवा केन्द्रहरु व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित गरिनुपर्नेछ । यी केन्द्रहरुबाट दिइने सेवाहरु आयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, प्रतिरोधात्मक, पुनर्स्थापन एवं उपचारात्मक कर्ममा आधारित रहनुपर्नेछ । रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनुपर्नेछ । पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरु निम्नानुसार गर्नुपर्नेछ :-

(क) पञ्चकर्म

- (१) पूर्वकर्महरु: स्नेहन, स्वेदन ।
- (२) संसर्जन, रसायन कर्म
- (३) प्रधानकर्महरु: वमन, विरेचन, बस्ति (अनुवासन, आस्थापन), शिरोविरेचन, रक्तमोक्षण (जलौका) ।
- (४) पश्चात् कर्म ।

(ख) अन्य कर्म

- (१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, वाह्य बस्ति, नेत्र तर्पण, शिरोधारा, शिरो बस्ति, लेप, कटिस्नान, पादस्नान, पिचु, पिण्ड स्वेदन आदि कर्महरु ।
- (२) सत्वावजय कर्म: सत्वावजय, योग, ध्यान, नाद चिकित्सा आदि कर्महरु ।

(३) **आवश्यक जनशक्तिहरु:** आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवी आयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनु पर्नेछ । निम्नानुसार योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नु पर्नेछ:-

- (क) आयुर्वेद चिकित्सक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त ।
- (ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सह सहायक तह उत्तीर्ण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।
- (ग) पञ्चकर्म सह-सहायक : कम्तिमा एस.एल.सी.पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको ।
- (घ) अभ्यङ्गकर्ता (महिला र पुरुष दुवै) : कम्तिमा आठ कक्षा पढी २ वर्षसम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा बसी अभ्यङ्गकर्ताको रूपमा अनुभव प्राप्त गरेको ।

(४) आयुर्वेद अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्रान्ती अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिन सक्नेछन् र सो कर्मका लागि न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ । प्राविधिक निरीक्षण टोलीद्वारा समय समयमा निरीक्षण गरिनेछ ।

३३. होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिकम स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड: (१) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यताप्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा पनि स्नातक वा सो सरहको उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धीत परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने छ ।

(२) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नानुसार हुनु पर्नेछ :-

क.भौतिक पूर्वाधार:

- (क) बिरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा
- (ख) बिरामी कुर्ने बेन्च र कुर्सी
- (ग) बिरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल
- (घ) शौचालय

ख.आवश्यक स्वास्थ्य उपकरणहरु:

- (क) स्टेथेस्कोप
- (ख) बि.पी.सेट
- (ग) ई.एन.टी. सेट
- (घ) थर्मोमिटर
- (ङ) एक्सरे हेर्ने बक्स
- (च) Weighing Machine
- (छ) उचाई नाप्ने साधन
- (ज) टर्च
- (झ) गज, कटन, ब्यान्डेज
- (ञ) Gloves/mask/soap/apron/towel
- (ट) Tongue Depressor
- (ठ) Dressing set
- (ड) बाल्टीन, जग
- (ढ) बिरामीको विवरण राख्ने रजिष्टर

ग.जनशक्ति:

- (क) होमियोप्याथिक चिकित्सक -१ (कम्तिमा होमियोप्याथिकमा स्नातक तह वा सो सरह)
- (ख) होमियोप्याथिक सहायक-१ (कम्तिमा होमियोप्याथिकमा प्रमाणपत्र तह वा सो सरह वा होमियोप्याथिक तालिम प्राप्त व्यक्ति (स्वैच्छिक) ।

घ.सेवा:

- (क) उपचार
- (ख) परामर्श

३४. अकुपंचर / अकुप्रेसर चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :

१. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट न्यूनतम स्नातक अकुपंचर) या सो सरह मान्यता प्राप्त शैक्षिक योग्यताको प्रमाण पत्र वा उपाधि हासिल गरि सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ ।

अकुपंचर /अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकमा न्यूनतम तीन वर्ष (DIPLOMA)अध्ययन गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ । नेपाल सरकारको बहालवाला कर्मचारी भएमा सम्बन्धित कार्यालयको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्ने छ ।

२. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पताल तथा क्लिनिकमा काम गर्ने जनशक्ति (चिकित्सा सेवा संग सम्बन्धित) सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्ने छ।

३. अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पतालले दक्ष जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, प्रविधि-औजार उपकरण र गुणस्तरीय सेवाको विस्तार गरेर मात्र संस्था विस्तार गर्न माग गर्नु पर्दछ । शाखा विस्तारका लागि पनि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार पुगेमा स्विकृति दिइने छ ।

४) विरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ चिकित्सक, विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पताल वा अन्य उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गरि पठाउन सकिने छ ।

५) इन्ट्रिग्रेटेड (सम्युक्त वा एकिकृत) क्लिनिक/पोलीक्लिनिक/नर्सिङहोम/अस्पताल वा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्ने भनि स्विकृतिका लागि माग भएका अस्पतालमा अकुपंचर / अकुप्रेसर चिकित्सा शाखा सुरु गर्दा उल्लेख गरि सोहि बमोजिमका आवश्यक जनशक्ति, उपकरण र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नुपर्ने छ ।

६) रोग निदानका लागि वा उपचारमा आवश्यक पर्ने (प्याथोलोजी, रेडीयोलोजी, विभिन्न चिकित्सा पद्धती एवं थेरापी तथा अन्य) सेवा थप गरि सञ्चालन गर्नु परेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार एवं उपकरण सम्बन्धि नियमको पालना गर्नुपर्ने छ ।

७) अकुपंचर/अकुप्रेसर अस्पताल, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक निरिक्षण एवम् स्विकृति प्रदान गर्ने समितिमा अकुपंचर / टि सि एम चिकित्सकको सम्मलग्नता हुनुपर्ने छ ।

द) अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरु :

१. टि.सि.एम.

२. मोक्सिबुसन

३. अकुपंचर

४. कपिङ्ग

५. अकुप्रेसर तथा थुईना

६. Blood Letting

(२) अकुपंचर/अकुप्रेसर क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :

क्लिनिक तथा पोलिक्लिनिक सञ्चालन गर्दा दिइने सेवाहरु अकुपंचर/अकुप्रेसर चिकित्सा अन्तर्गत रहेका चिकित्सा सेवामा आधारित हुने छन् । अकुपंचर / अकुप्रेसर क्लिनिक सञ्चालन गर्ने तथा परामर्श दिने

व्यक्ति कुनै पनि मान्यताप्राप्त शिक्षण संस्थाहरुबाट कम्तिमा Acupuncture Diploma वा सो सरहको सम्बन्धि शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र वा त्यस पश्चातका अन्य उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने छ ।

अकुपञ्चर केन्द्र दुई प्रकारका हुनेछन् ।

अकुपञ्चर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरु दुई प्रकारका हुनेछन् ।

चिकित्सकद्वारा सञ्चालित केन्द्र हरुलाई अकुपञ्चर/अकुप्रेसर केन्द्र “क” र अकुपञ्चर चिकित्सा सहायकद्वारा सञ्चालित केन्द्र हरुलाई अकुपञ्चर/अकुप्रेसर केन्द्र क्लिनिक “ख” भनी नामाकरण गरिने छ ।

१. चिकित्सकीय सेवा (चिकित्सकले दिने सेवा) : चिकित्सकीय सेवा दिने क्लिनिकमा कम्तिमा अकुपञ्चरमा स्नातक वा स्नाकोत्तर उपाधि हासिल गरि सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।

२. सामान्य सेवा (अकुपञ्चर प्राविधिकले दिने सेवा) :

(क) अकुपञ्चर सेवा संचालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरु :

- बिरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा छुट्टै हुनुपर्ने । (कम्तीमा १४X१० वर्ग फिट)
- बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- बिरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्ची
- चिकित्सक टेबुल
- बिरामी बस्ने कुर्ची/टुल
- बेञ्चहरु (बिरामी कुर्न बस्ने)
- शौचालय व्यवस्था
- टेलिफोन (स्वेच्छिक)

(ख) आवश्यक औजार उपकरणहरु:

- अकुपञ्चर निडिल
- अकुपञ्चर बेड
- मोक्सो स्टिक
- कपिङ्ग सेट
- अटोक्लेभ
- स्टेथोस्कोप
- थर्मामिटर
- रेकर्ड रजिष्टर
- अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह
- इलेक्ट्रिक स्टिम्युलेटर
- रक्तचापनापने यन्त्र (B.P.Set)
- नाक, कान, घाँटी जाँच्ने यन्त्र (ENT Set)
- तौल एवं उचाई नापने यन्त्र
- Tongue Depressor
- X-ray view box
- Mask
- Bucket
- Torch

- Gloves
- Apron
- Needle

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):-

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण बिबरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

३५. प्राकृतिक चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :

प्राकृतिक चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरू :

- आकाश चिकित्सा (उपवास/चैतन्यबोध एवं अन्य)
- जल चिकित्सा
- अग्नि चिकित्सा
- वायु चिकित्सा
- माटो चिकित्सा (माटो, बालुवा, ढुङ्गा, खनीज आदि)
- मालिस चिकित्सा (तेल, लेप, चुर्ण, खनीज आदि)
- योग चिकित्सा, व्यायाम चिकित्सा, अध्यात्म चिकित्सा
- भौतिक चिकित्सा (फिजिकल थेरापी)
- अकुपञ्चर
- केमोथेरापी, म्याग्नेटोथेरापी
- प्राकृतिक भोजन, कल्प, रसाहार, फलाहार, खाद्य, खनिज, वनस्पति, सप्लिमेण्ट एवम् अन्य

(२) प्राकृतिक उपचार केन्द्र सञ्चालनको लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनु पर्नेछ :-

प्राकृतिक उपचार केन्द्र सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही एक वा सो भन्दा बढी संचालन हुनु पर्दछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिनेव्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा स्नातक सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ । प्रति सेवाको लागी एक जना चिकित्सा सहायक हुनु पर्नेछ।

(क) एक सेवा संचालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू :

- बिरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसार छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने । (कम्तीमा १४ x १० वर्ग फिट- १ कोठा)
 - उपचार कक्ष - २ कोठा
 - योग कक्ष - १ कोठा
- बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- बिरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्ची
- चिकित्सक टेबुल
- बिरामी बस्ने कुर्ची/टुल

- वेञ्चहरु (विरामी कुर्न बस्ने)
- शौचालय व्यवस्था
- (ख) आवश्यक औजार उपकरणहरु:
 - सम्पूर्ण शरीरको वाष्पस्नान यन्त्र
 - स्थानीय वाष्पस्नान यन्त्र
 - कटिस्नान टव
 - रीढस्नान टव
 - एनीमा (Enema)
 - विभिन्न प्रकारका पट्टिहरु (चिसो पट्टि)
 - सेकका यन्त्रहरु
 - माटो चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरु
 - सूर्य किरण चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरण
 - षट्कर्ममा प्रयोग हुने उपकरणहरु
 - मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरु
 - पानीलाई विभिन्न तापक्रममा ल्याउने एवं वाफ बनाउने यन्त्र
 - थर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तापक्रम नाप्न)
 - उचाई नाप्ने मेशिन
 - तौल मेशिन
 - Tongue Depressor
 - Kidney Tray
 - BP instrument
 - Stethoscope
 - ENT set
 - Mask
 - Bucket
 - Syringe
 - Torch
 - Gloves
 - Apron

नोट: सेवा र विषय अनुसार मालिश चिकित्सा, जल चिकित्सा, फिजियोथेरापी, एकुपन्चर, प्रकृतिक भोजन, योग चिकित्सा एवम् अन्य उपकरण आवश्यकता अनुसार हुनु पर्ने छ ।

३६. सेवा रिग्पा (आम्ची) क्लिनिक पूर्वाधार मापदण्डहरु:

१. सोवा रिग्पा (आम्ची) क्लिनिक /पोलिक्लिनिक स्वास्थ्य सुविधा र जाँच गर्ने ब्याक्ति कम्तिमा काचुपा (स्नातक तह)/दुराप्या (प्रमाण पत्र तह) /काडजिन्या प्राविधिक एस.ई.ई. तह)/परम्परागत रुपमा उपचार संकलन आम्चीहरु हुनुपर्ने छ ।

२. सोवा रिग्पा (आम्ची) क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नअनुसार हुनुपर्नेछ

क) विरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा १

ख) विरामी कुर्ने कुर्सी १

ग) विरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल १

घ) औषधि राख्ने च्याक १

ड) जाँच गर्नकोलागि बेड १

च) सौचालय १

३.जनशक्ति

क) सोवारिग्पा आम्ची (काचुपा/दुराप्पा/काडजिन्या/परम्परागत रुपमा उपचार संकलन (आम्ची) मध्ये १

ख) कर्मचारी काडजिन्या वा सोवा रिग्पा आम्ची चिकित्सकमा आधारभूत तालिम प्राप्त १

४.उपकरणहरू

क) स्टेथेस्कोप १

ख) वि.पि सेट १

ग) मुत्र विप्लेषण सिरामिक कप १

घ) तौल नाप्ने मेसिन १

ड) टर्च १

च) आवश्यकता अनुसार विरामीको नाडी जाँच गर्दा हात राख्ने सानो तकिया १

छ) मोक्सिसेसन (टावा) आवश्यकता अनुसार

ज) रगत निकाल्ने ब्लेट वा (च्कापु) आवश्यक अनुसार

परिच्छेद-१०

अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

३७. अभिलेख तथा प्रतिवेदन:

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वीकृत प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीले तोकेको (DHIS2/HMIS) ढाँचामा आफुले प्रदान गरेको सेवाको मासिक प्रतिवेदन नगरपालिकामा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ। यसरी तोकिए बमोजिम प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई नगरपालिकाले सचेत गराउनसक्नेछ।
- (२) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई नगरपालिकाले तालिम लिने व्यवस्था गराउने पर्नेछ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको विवरण ICD 11 अनुसार coding गरी सोही अनुसार प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।
- (५) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा भएको जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जिकाधिकारीलाई मासिक रूपमा प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ।

परिच्छेद-११

सञ्चालन अनुमति नवीकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

३८. सञ्चालन अनुमति नवीकरण नहुने:(१)यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिने छैन :-

- (क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,
- (ग) अस्पतालले प्रदान गरेको सेवाको प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा नगरपालिका पेश नगरेमा,
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जितचिकित्साजन्य फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन नगरेको पाईएमा,
- (ङ) नगरपालिका वा सम्बन्धित निकायले दिएको निर्देशनको पटक पटक उल्लंघन गरेमा,
- (च) भवन संहिता अनुरूप भवन निर्माण नभएको वा पुरानो भवनको हकमा तोकिएको समयभित्र भुक्तम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण गरेको नपाईएमा।

३९. खारेजी गर्न सकिने : यो निर्देशिका प्रारम्भ हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले संस्था सञ्चालन गर्न नसक्ने जनाई सञ्चालन अनुमति खारेजीका लागि निवेदन दिएमा नगरपालिकाले त्यस्तो संस्थाको सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद- १२

विविध

४०. सेवा शुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्था :(१) सर्वसाधारणलाई उचित मूल्यमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पुर्याउने प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरको आधारमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने सेवा शुल्क सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्नको लागि छायानाथ रारा नगरपालिकाले एउटा सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन गर्न सक्नेछ।

- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

- (३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।
१. मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेर : छायाँनाथ रारा नगर कार्यपालिकाले यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरूमा आवश्यकता अनुसार हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।
२. व्याख्या गर्ने अधिकार:यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्डको कुनै प्रावधानको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भई कार्यान्वयनमा बाधा आई परेमा नगर कार्यपालिकाले सो मापदण्डको व्याख्या गर्नेछ ।
३. स्वतः अमान्य हुने :यस निर्देशिकामा लेखिएको कुनै कुरा प्रचलित नेपाल कानूनको कुनै व्यवस्थसँग बाभिएमा बाभिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) मा उल्लिखित निर्देशिका बमोजिम भए गरेको काम कारवाही यसै निर्देशिका बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।
५. प्रचलित कानून र मापदण्ड बमोजिम हुने : यस निर्देशिकामा उल्लेखित विषय यसै बमोजिम र उल्लेख नभएका विषय प्रचलित कानून, स्वास्थ्य संस्था स्थापना,संचालन तथा स्तरोन्नती सम्बन्धी मापदण्ड २०७०(संसोधन २०७३) र स्वास्थ्य संस्था संचालन मापदण्ड २०७७(संसोधन २०७८) बमोजिम हुनेछ ।

आज्ञाले

.....
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

इति सम्बत २०७९ साल पुष.....गते रोजं.....शुभम्

अनुसूची १

पूर्वाधार, स्थायी एवं स्तरोन्नती स्वीकृतिको प्रयोजनको लागि प्राविधिक समिति सम्बन्धी

व्यवस्था

(दफा २ को खण्ड (ण) सँग सम्बन्धित)

१	कार्यपालिका सदस्य	-	संयोजक
२.	मे.सु./मेडिकल अधिकृत	-	सदस्य
३.	ल्याब टेक्नीसियन/अधिकृत (एक)	-	सदस्य
४.	रेडियोग्राफर/अधिकृत (एक)	-	सदस्य
५.	पब्लिक हेल्थ नर्स/(अधिकृत (एक)	-	सदस्य
६.	(सब) इन्जिनियर (सिभिल) (एक)	-	सदस्य
७.	आयुर्वेद चिकित्सक (स्वास्थ्य शाखा) -		सदस्य
८.	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	-	सदस्य सचिव

नोट: प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिका सदस्यका रूपमा थप गर्न, अनुगमनमा समावेश गर्न तथा बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

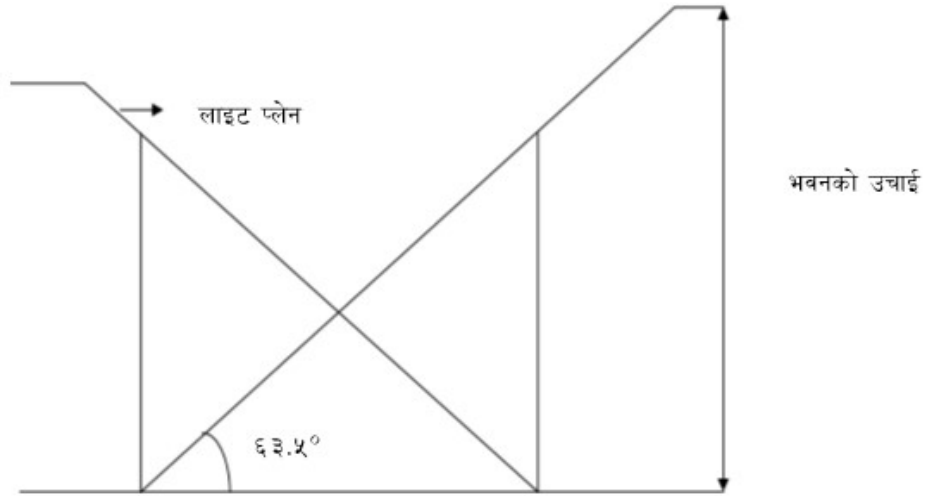
अनुसूची- २

भवन सम्बन्धी मापदण्ड

(दफा २ को खण्ड(द) सँग सम्बन्धित)

काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर निर्माण गरिनेस्वास्थ्य संस्थाका हकमा मापदण्डमा उल्लेख गरिएका भए सोही अनुसार तथा नभएका हकमा देहायका मापदण्ड अनुसार कायम गरिनुपर्नेछ ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज - ४० प्रतिशत
- Floor Area Ratio (FAR) - २.५
- न्युनतम पार्किङ स्थल - जम्मा जग्गाको २५ प्रतिशत
- भवनका सेट ब्याक (Set Back) - कम्तिमा ३ मिटर भवनका चारैतिर
- लाईट प्लेन
(Light Plane) - ३.५ डिग्री

अनुसूची-३
पूर्वाधार स्वीकृतिको आसाय पत्रका लागि निवेदन फाराम

(दफा ४ को उपदफा(१) सँग सम्बन्धित)

श्री

..... ।

निम्नानुसार प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको संचालन तथा पूर्वाधार स्वीकृतिको आसाय पत्रका लागि देहाय अनुसार कागजात सहित निवेदन फाराम पेश गरेको छु/छौ ।

निवेदन फारम:

कार्यकारी अधिकृत/संचालन समितिको तर्फबाट

.....

स्वास्थ्य संस्थाको विवरण :-

१.स्वास्थ्य संस्थाको नाम : शैया संख्या:

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने:

३.स्वास्थ्य संस्थाका ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :- प्रदेश: जिल्ला:

महानगरपालिका/उमनपा/नपा/गापा : वडा नं. : टोल: ब्लक नं.:

टेलिफोन नं. : मोबाइल नं.: पो.ब.नं.:

इमेल ठेगाना : वेब साइट :

४. स्वास्थ्य संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु (५ प्रतिशत भन्दा बढी शेयर धारण गर्नेहरुको मात्र):

क्र.स	नाम	नागरिकता नं.	मोबाइल नं.	फोन नं.	इमेल ठेगाना	ठेगाना	कैफियत

५. स्वास्थ्य संस्थाको लागी आवश्यक जग्गा र स्वामित्वको विवरण

(क) जग्गाको कित्ता, क्षेत्रफल र स्वामित्वको प्रकार:

(ख) लिजमा भए कबुलियतनामा पेश गर्ने:

६. स्वास्थ्य संस्थाको वित्तीय स्रोत :

(क) निजी लगानी

(ख) बैंक कर्जा

(ग) सरकारी

(घ) अनुदान सहयोग

(ङ) गैरसरकारी संस्थाबाट कर्जा लिई संचालन गर्ने भए सो को विवरण

(च) अन्य

७. वित्तीय लगानी : (स्थीर पूँजी लागत) रु.

(क) भवन तथा जग्गाको लागि : रु.

(ख) औजार उपकरणको लागि : रु. वित्तीय लगानी (चालु पूँजी लागत) रु.

..... रोजगार संख्या : अनुमानित आम्दानी : रु. अनुमानित मुनाफा :

..... मासिक : रु. त्रैमासिक : रु. वार्षिक : रु.

८. देहायका विषयहरु समेत समावेश भएको व्यावसायिक कार्ययोजना

(क)स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गर्ने सेवाहरुको विवरण :

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
एक्स-रे	खोप	प्रसूति तथा स्त्री रोग
अल्ट्रासाउण्ड	गर्भवती	जनरल मेडिसिन
इन्डोस्कोपी	सुत्केरी जाँच	जनरल सर्जिकल
इसीजी,ट्रेडमिल	परिवार नियोजन	विशेषज्ञ सेवा : जस्तै प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, आँखा, हाडजोर्नी, रोग ईत्यादि सेवा
प्रयोगशाला
.....
.....

(ख) संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक उपकरणहरुको विवरण (संलग्न गर्ने):

(१)

(२)

(३)

(४)

(ग) संस्थामा सेवा पुऱ्याउनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विवरण (संलग्न गर्ने):

स्वास्थ्य संस्थामा सेवा पुऱ्याउने कर्मचारीहरुका बिवरण सम्बन्धित मापदण्ड अनुसार :

कर्मचारी	नाम	पद	योग्यता	पार्ट टाईम	फुल टाईम
(क) विशेषज्ञ					
ख) प्राविधिक					
(ग) प्रशासनिक					

नोट :

- (१) संस्थामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषद्को प्रमाण पत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (२) कर्मचारीहरुको योग्यताका प्रमाणित प्रतिलिपिको साथै कार्य गर्ने मन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- (३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरु संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- (४) प्राविधिक कर्मचारीहरुले आफु कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरुको समेत विवरण खुलाउने ।

अनुसूची- ४
(दफा ५को उपदफा १ संग सम्बन्धित)
स्वास्थ्य संस्था संचालन इजाजत प्राप्त गर्न दिने निवेदनको ढाँचा

१. संस्थाको नाम :

२. सेवाको किसिम

(क) जनरल सेवा (ख) विशेषज्ञ सेवा (ग) विशिष्टकृत सेवा (घ) अन्य

३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

प्रदेश :

जिल्ला :

महानगरपालिका/उ.म.न.पा /न.पा/गा.पा :

वडा नं. :

टोल :

ब्लक नं.:

टेलिफोन नं. :

४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :- (५ प्रतिशत भन्दा बढी सेयर होल्डर्स मात्र)

क्र.सं.	नाम	स्थायी ठेगाना	फोन नं.	मोबाइल नं.	इमेल ठेगाना	नागरिकता नं.

५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :

क. निजी :

ख. शेयर / कर्जा :

ग. गैर -सरकारी :

घ. अन्य (खुलाउने) :

वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिई संचालन गर्ने भए सो संस्थाको नाम :-

६. वित्तीय लगानी : लागत

(क) भवन तथा जग्गाको लागि :

(ख) औजार उपकरण :

(ग) जनशक्ति :

(घ) अनुमानित आम्दानी :

आम्दानी स्वदेशी :-

विदेशी :-

७. अचल सम्पत्तिको स्रोत :

८. शैया सङ्ख्या :

९. स्वास्थ्य संस्थाले वर्गीकरण अनुसार प्रदान गर्ने सेवाहरुको विवरण कुन-कुन सेवा प्रदान गर्ने हो ? खुलाउने

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा

१०. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक मुख्य उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत :-

क्र.सं.	उपकरणको नाम	वित्तिय स्रोत	कैफियत

११. संस्थामा सेवा प्रदान गर्ने जनशक्तिको विवरण :

क्र.सं	कर्मचारीको नाम	पद	शैक्षिक योग्यता	सम्बन्धित परिषदको दर्ता नं.	सरकारी सेवामा कार्यरत छ / छैन	फुल टाइम / पार्ट टाइम

१२. निवेदन दिदा संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरू

१. कम्पनी दर्ता/संस्था दर्ताको प्रमाणित प्रतिलिपि
२. संस्था/कम्पनीको विधान/प्रबन्ध पत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि
३. स्थायी लेखा दर्ता प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि
४. स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानीय तह र प्रदेशको सम्बन्धित निकायको सिफारिस पत्र
५. संस्थापक सदस्यहरूको नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
६. स्वास्थ्य संस्थाको विस्तृत सर्भेक्षण सहितको प्रस्ताव
७. स्वास्थ्य संस्थाले लिने सेवा शुल्क विवरण
८. भवनको स्वीकृत नक्सा
९. कर चुक्ता प्रमाण पत्र (लागु हुने अवस्थामा मात्र)

अनुसूची -५

**स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन अनुमति माग गर्ने निवेदन फाराम
(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)**

संस्थाको नाम :

शैया संख्या :

२. संस्थाको ठेगाना -पत्राचार गर्ने ठेगाना)

प्रदेश :

जिल्ला :

महानगरपालिका/उप. म.नपा/न.पा/

गा.पा

टोल :

वडा नं. :

टेलिफोन :

ब्लक नं. :

पो.ब.नं.:

३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :

नाम :

नागरिकता :

ठेगाना :

फोन नं. :

४. संस्थाको वित्तिय स्रोत :

क. निजि :

ख. शेयर कर्जा :

ग. वैदेशिक :

घ. गैर सरकारी :

ड. सामुदायिक :

च. अन्य

५. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्य योजना :

सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरु :

<u>निदानात्मक सेवा</u>	<u>प्रतिकारात्मक सेवा</u>	<u>उपचारात्मक सेवा</u>
एक्सरे	खोप	प्रसुति तथा स्त्रीरोग
अल्ट्रासाउण्ड	एम.सि.एच.	जनरल मेडिसिन
ईन्डोस्कोपी	परिवार नियोजन सेवा	जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै: ई सि.जि.,ट्रेडमील प्रयोगशाला,आँखा, नाक, मुटु, मृगौला, स्नायुरोग आदि इ

अन्य सेवा : फार्मोसी

६. संस्था शुल्क (अलग र स्पष्टसँग खुलाउने) :

७. संस्थामा सेवा हुने आवश्यक उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत :

संख्या / योग्यता/अनुभव/पार्टटाइम/फुलटाइम/ अन्य सुविधा

सामान्य चिकित्सक :

विशेषज्ञ चिकित्सक :

अन्य प्राविधिक :

नोट :

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरू र पूर्वाधारहरू पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गर्न पाईनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरू संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने, सम्बन्धित परिषदको प्रमाणपत्रहरू अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ४) कर्मचारीहरूको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरू संलग्न हुनुपर्नेछ ।
- ६) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारका स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।

अनुसूची-६
इजाजत पत्रको ढाँचा
(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

.....
.....
संचालन इजाजत पत्र
इजाजत पत्र नं.

श्री.....

.....
स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न इजाजतका लागि मितिमा प्राप्त निवेदन उपर कारवाही हुँदा यस संस्थालाई संचालन गर्न दिने गरी मिति निर्णय भएकाले जन स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५, जन स्वास्थ्य सेवा नियमावली २०७७ तथा देहाएका शर्तहरूको अधिनमा रही म.न.पा / उप.म.न.पा / न.पा / गा.पा शैया क्षमताको..... अस्पताल र स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्न जनस्वास्थ्य नियमावली, २०७७ को नियम १२को उपनियम (५) बमोजिम यो इजाजत पत्र दिईएको छ ।

१ स्वास्थ्य संस्था तथा त्यस्तो संस्थाले प्रदान गर्नु पर्ने सेवा:

२. इजाजत कायम रहने अवधि:

इजाजतपत्र दिने अधिकारीको:-

दस्तखत:

नाम:

दर्जा:

मिति:

(इजाजत पत्रको पछाडीको पृष्ठमा लेखिने)

इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले पालना गर्नुपर्ने शर्तहरू :

स्वास्थ्य संस्था संचालन गर्दा तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पालना सम्बन्धमा स्वमूल्याङ्कन गरी गुणस्तर सुधार गर्दै जानुपर्ने ।

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको सरकारी कार्यक्रम लागू गर्नु पर्ने ।

प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले जारी गरेका नीति तथा कार्यक्रम लागू गर्ने ।

मन्त्रालयले समय समयमा तोकिएका अन्य शर्तहरू पालना गर्नुपर्ने ।

अनुसूची -७

**स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा नवीकरण अनुमति दस्तुर
(दफा ८ र ९ को उप दफा (२) संग सम्बन्धित)**

सि.नं.	संस्थाको किसिम	शुल्क निर्धारण इकाई	स्थापनाका लागि दस्तुर रकम रु.	नवीकरणका लागि दस्तुर रकम रु.
१	अस्पताल तथा नर्सिङ होम	शैया संख्या	प्रति शैया रु.४००००-	प्रति शैया रु.५००००-
२	क्लीनिक	सेवा प्रकार	प्रति शैया रु.१०००००-	प्रति शैया रु.५००००-
४	आयुर्वेद अस्पताल/ वैकल्पिक चिकित्सा	शैया संख्या	प्रति शैया रु.२००००-	प्रति शैया रु.५००००-
५	आयुर्वेद क्लिनिक/ वैकल्पिक क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु.५००००-	प्रति सेवा रु.५००००-
६	डि(D) समुहका प्रयोगशाला		रु.१२०००० १-	रु.२४००००-
७	ई(E) समुहका प्रयोगशाला		रु.१००००० १-	रु.२०००००-

नोट : नेपाल सरकारले तोकेको दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा विस्तार गरेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरि माथि उल्लिखित दस्तुरमा क वर्गका लागि पचहत्तर प्रतिशत, ख वर्गका लागि पचास प्रतिशत र ग वर्गका लागि पचिस प्रतिशत छुट दिईनेछ ।

अनुसूची -८

(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)
नवीकरणका लागि दिइने निवेदनको ढाँचा

श्रीकार्यालय

.....

विषय : इजाजतपत्र नवीकरण सम्बन्धमा ।

त्यस कार्यालय / निकायबाट मिति मा प्रदान गरिएको इजाजत पत्रको अवधि मितिमा समाप्त हुने भएकाले इजाजतपत्रको नवीकरण गराउनका लागि जन स्वास्थ्य नियमावली २०७७ को नियम १३ को उपनियम (२)बमोजिम यो निवेदन पेश गरेको छु ।

संलग्न विवरण कागजात:

१. संस्थाको इजाजत पत्र र पछिल्लो आर्थिकको वर्षको कर चुक्ताको प्रमाण पत्र,
२. स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदन, नियमित रुपमा पेश गरेको प्रमाण पत्र
३. स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा संचालन सम्बन्धी मापदण्ड कायम गरेको पुष्टायाँई सहितको स्वघोषणा

स्वास्थ्य संस्थाको छाप

स्वास्थ्य संस्थाको तर्फबाट निवेदन दिने व्यक्तिको:-

दस्तखत :

नाम, थर:

पद:

मिति:

अनुसूची- ९

(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

इजाजतपत्रको नवीकरण

नवीकरण गर्ने निकाय

<u>स्वास्थ्य संथाको नाम र ठेगाना</u>	<u>नवीकरण मिति</u>	<u>बहाल रहने मिति</u>	<u>नवीकरण गर्ने अधिकारी को नाम र पद</u>	<u>दस्तखत</u>	<u>कार्यालयको छाप</u>

अनुसूची -१०

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा को विरामी बडापत्र को ढाँचा
(दफा १५ उपदफा (१) को बुँदा (ट) संग सम्बन्धित)

सि.न.	शखा	प्रदान गरिने सेवा विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क व्यक्ति	गुनासो सुन्ने अधिकारी

अनुसूची- ११

स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक सेवाको लागि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको विवरणको ढाँचा
(दफा १५ उपदफा (१) को बुँदा (थ) संग सम्बन्धित)

मिति :

क्र.सं	स्वास्थ्यकर्मीको नाम	पद	समय	कैफियत

अनुसूची- १२

छायाँनाथ रारा नगरपालिका अन्तर्गतका निजी स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन
चेकलिस्ट (दफा १० उपदफा (१०) संग सम्बन्धित)

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी :				
क.	निजी स्वास्थ्य संस्थाको भवनको अवस्था / संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
ख.	निजी स्वास्थ्य संस्था संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● PAN / VAT मा दर्ता भएको ● स्वास्थ्य सेवा संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● प्रयोगशाला संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● औषधि पसल संचालन अनुमति प्राप्त गरेको 	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ग.	निजी स्वास्थ्य संस्था नविकरणको गरेको (चालु आ.व)	अभिलेख, अर्न्तक्रिया			
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा नागरिक वडापत्र सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ङ.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
च.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
छ.	बहिरङ्ग सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ज.	अन्तरङ्ग सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
झ.	अपरेसन थियटरको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ञ.	सघन उपचार सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ट.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन भएको	अर्न्तक्रिया			
ठ.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ड.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन भएको. - X –ray - USG - ECG - Echo - MRI - CT Scan	छलफल, अवलोकन			
ढ.	संक्रमणको व्यवस्थापन भएको (Infection prevention according to WHO guideline)	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
ण.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था/ प्रेषण प्रणाली भएको	छलफल, अभिलेख			
त.	फार्मसी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन			
थ.	रक्त सञ्चार सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
द.	फिजियोथेरापी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
ध.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
न.	कार्यसञ्चालन निर्देशिका उपलब्ध भएको (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
प.	स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन भएको	अवलोकन, छलफल			
फ.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरु अपनाईएको (फरक कोठा , पर्दाको प्रयोग)				
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन :				
क.	जनशक्तिको पर्याप्त भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
ग.	कार्य विभाजन तथा जिम्मेवारी वाडफाँड भएको	अन्तरक्रिया			
घ.	सबै कर्मचारीको हाजिर रेकर्ड राख्ने गरेको	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
४.	आर्थिक व्यवस्थापन :				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदन भएको	छलफल, अभिलेख			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ख.	लेखा परिक्षण र बेरुजुको अवस्था	अन्तरक्रिया, अवलोकन			
ग.	स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरुको मासिक तलब बैंकमार्फत जम्मा गर्ने गरेको	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
५.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	IMNCI उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको रोगको वर्गिकरण व्यवस्थापन तथा प्रेषण गरिएको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जाँचका लागि छुट्टै कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल, अवलोकन			
ग.	भटामिन ए को मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधिको मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जलिय उपचार प्याकेटको मौज्दात स्थिति(सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिंक चक्किको मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्जासिन मौज्दात स्थिति(सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ज.	NICU उपलब्धता र व्यवस्थापन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
६.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता - पिल्स - कन्डम - डिपो - इम्प्लान्ट - आ यु सि डी	अभिलेख, अवलोकन			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध भएको	अभिलेख			
घ.	गर्भवती सेवा नियमित उपलब्धता भएको	अभिलेख			
ङ.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भजाँच गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्केरी गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जाँचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्की र जुकाको औषधि वितरण गरेको	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवा उपलब्धता भएको	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषणको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसूती पश्चात सुत्केरी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौँ दिनमा) भएको	अभिलेख, अर्न्तक्रिया			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ट.	सुत्केरी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण भएको	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
ठ.	एच आइ भी को परामर्श तथा जाँच सेवा (PMTCT) भएको	अभिलेख, अन्तर्क्रिया			
७.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम :				
क.	औलोको रक्त नमूना संकलन, परिक्षण तथा उपचारको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अभिलेख			
ख.	क्षयरोगका विरामीहरुको पहिचान तथा उपचारको व्यवस्था भएको	छलफल, अभिलेख			
८.	सुचना व्यवस्थापन :				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदन गरिएको	HMIS..... 9.5 अभिलेख, अवलोकन			
ख.	मासिक प्रतिवेदन DHIS2 मा समावेश गरिएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
९.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष निर्देशिका, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल, अवलोकन			
१०.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
क.	कुल सैयाको १० प्रतिशत सैया निशुल्क गरिएको (विपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि)	छलफल, अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ख.	स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल			
ग.	जेष्ठ नागिरकालाई विशेष सुविधा र केहि शैया छुट्याइएको(पचास शैया वा सो भन्दा बढी क्षमताका अस्पतालहरुमा)	छलफल, अवलोकन			
घ.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल, अन्तरक्रिया			
११.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति:				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			
ख.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठक वस्ने गरेको	माइन्ट्यूट बैठक पुस्तिका हेर्ने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			
घ.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागितामुलक रुपमा आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्य योजना बनाई कार्य गर्ने गरेको	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेर्ने			
१२.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्प्युटरको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको				

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ग.	विधुत (राष्ट्रिय वा स्थानिय प्रशारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विधुतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएको (जस्तै: सोलार, जेनेरेटर, इन्भर्टर आदि)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	सेवा ग्राहिहरुलाई स्वास्थ्य संस्थाको हाता भित्र हात धुने सुविधा भएको	अवलोकन			
छ.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको				
ज.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको				
झ.	संस्थामा बगिरहने पानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ञ.	संस्थामा सेवाग्राहिहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ट.	संस्थामा कर्मचारीहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ठ.	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ड.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि वस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ढ.	कर्मचारीहरु र सेवा ग्राहीहरुको लागि स्तनपान कक्ष / स्थानको छुट्टै व्यवस्था गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ण.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अन्तर्क्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
त.	गुनासो व्यवस्थापन देखिने गरी सुभाब पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरुलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			

स्थानिय स्तरमा संचालन भएका निजी अस्पताल तथा नर्सिङ होमको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति:..... स्वास्थ्य संस्थाको नाम:.....

स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार:..... निजी स्वास्थ्य संस्थाको कार्यक्षेत्र:.....

वेड संख्या:..... टेलिफोन नं:.....

स्वास्थ्य संस्था प्रमुखको नाम:.....

सम्पर्क मोवाइल नं /इमेल ठेगाना.(स्वास्थ्य संस्था प्रमुख:.....

स्थापना मिति:.....

सुपरिवेक्षण गर्दा उपस्थित व्यक्तिहरूको नाम र पद:.....

अस्पताल तथा नर्सिङ होमले आफ्नै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू

.....
.....
.....
.....
.....

अस्पताल तथा नर्सिङ होमबाट आएका विशेष सुझावहरू :

.....
.....
.....
.....
.....

सुपरीवेक्षकहरूको नाम :

पद :

निकाय :

१.....

.....

.....

२.....

.....

.....

स्थानिय स्तरमा संचालन भएका निजी क्लिनिकको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति:..... क्लिनिकको नाम.....

निजी स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार:..... निजी स्वास्थ्य संस्थाको
कार्यक्षेत्र.....

वेड संख्या टेलिफोन नं.....

सम्पर्क मोवाइल नं /इमेल ठेगाना.(स्वास्थ्य संस्था
प्रमुख:.....

स्थापना मिति:.....

सुपरिवेक्षणकर्ताको नाम र पद.....

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी :				
क.	निजी क्लिनिकको भवनको अवस्था / संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन,अर्न्तक्रिया			
ख.	निजी क्लिनिक संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> ● व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● PAN / VAT मा दर्ता भएको 	छलफल, अवलोकन,अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ/छैन	कैफियत
	<ul style="list-style-type: none"> ● स्वास्थ्य सेवा संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● प्रयोगशाला संचालन अनुमति प्राप्त गरेको ● औषधि पसल संचालन अनुमति प्राप्त गरेको 				
ग.	क्लिनिक नविकरणको अवस्था (चालु आ.व)	अभिलेख, अर्न्तक्रिया			
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखेको	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
ङ.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
च.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन	अर्न्तक्रिया			
ट.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ठ.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन (Radio imaging; X-ray, USG, ECG, Echo, MRI, CT Scan)	छलफल, अवलोकन			
ड.	संक्रमण व्यवस्थापन (Infection prevention)	अर्न्तक्रिया			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
	according to WHO guideline)				
ढ.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था/ प्रेषण प्रणाली	छलफल, अभिलेख			
ण.	फार्मसी सेवाको व्यवस्थापन	अवलोकन			
थ.	फिजियोथेरापी सेवाको व्यवस्थापन	अवलोकन, अर्न्तक्रिया			
द.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ध.	कार्यसञ्चालन निर्देशिकाको उपलब्धता (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
न.	स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहोर मैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन	अवलोकन, छलफल			
त.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरु अपनाईएको (फरक कोठा , पर्दाको प्रयोग)	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन :				
क.	जनशक्तिको पर्याप्तता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
४.	आर्थिक ब्यवस्थापन :				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदनको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
५.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम :				

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
क.	IMNCI उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको रोगको वर्गिकरण तथा व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जाँचका लागि छुट्टै कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल, अवलोकन			
ग.	भटामिन ए को मौज्जात स्थिति (Vitamin A)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधिको मौज्जात स्थिति (Deworming tablet)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जलय उपचार प्याकेटको मौज्जात स्थिति (ORS packets)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिंक चक्किको मौज्जात स्थिति (Zinc Tablet)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्सिसिन मौज्जात स्थिति (Ciprofloxacin Antibiotic)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
भ.	HMIS 9.5 अनुसार मासिक प्रतिवेदन	अवलोकन, अभिलेख			
६.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम :				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवाको उपलब्धता	अभिलेख			
घ.	गर्भवती सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ङ.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भजाँच गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्केरी गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जाँचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्की र जुकाको औषधि वितरण	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवाको उपलब्धता	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषण	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसूती पश्चात सुत्केरी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौँ दिनमा)	अभिलेख,अर्न्तक्रिया			
ट.	सुत्केरी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण	अभिलेख,अर्न्तक्रिया			
ठ.	एच आइ भी को परामर्श तथा जाँच सेवा (PMTCT)	अभिलेख,अर्न्तक्रिया			
७.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम :				
क.	औलोको रक्त नमूना संकलन, परिक्षण तथा उपचार	अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ /छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ /छैन	कैफियत
ख.	क्षयरोगका विरामीहरुको पहिचान तथा उपचारको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
द.	व्यवस्थापन कार्यक्रम :				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदनको अवस्था	HMIS..... 9.5 अभिलेख, अवलोकन			
९.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष निर्देशिका, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल,अवलोकन			
१०.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम संचालन भएको	छलफल			
११.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति:				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			
ख.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठक बस्ने गरेको	माइन्ट वैठक पुस्तिका हेर्ने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			
घ.	स्वास्थ्य संस्था संचालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागितामुलक रुपमा	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेर्ने			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
	आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्य योजना बनाई कार्य गर्ने गरेको				
१२.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्प्युटरको व्यवस्था भएको				
ग.	विधुत (राष्ट्रिय वा स्थानिय प्रशारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विधुतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएका (जस्तै: सोलार, जेनेरेटर, इन्भर्टर आदि)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	सेवाग्राहिहरुलाई स्वास्थ्य संस्थाको हाता भित्र हात धुने सुविधा भएको	अवलोकन			
छ.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको				
ज.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको				
झ.	संस्थामा बगिरहने पानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

सि.नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	सन्तोषजनक छ / छैन	सुधार गर्नु पर्ने छ / छैन	कैफियत
ज.	संस्थामा सेवाग्राहिहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
झ.	संस्थामा कर्मचारीहरुलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ञ.	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको				
ट.	सेवा पाउन प्रतिकारत सेवाग्राहीका लागि वस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ठ.	कर्मचारीहरु र सेवा ग्राहीहरुको लागि स्तनपान कक्ष / स्थानको छुट्टै व्यवस्था गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ड.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अन्तर्क्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
ण.	गुनासो व्यवस्थापन देख्ने गरी सुभाब पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरुलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			

निजी क्लिनिकले आफ्नै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरु :

.....
.....
.....
.....
.....

निजी क्लिनिकबाट आएका विशेष सुझावहरु:

.....
.....
.....
.....
.....

सुपरीवेक्षकहरुको नाम :

पद :

निकाय :

१.....

.....

.....

२.....

.....

.....

स्थानिय तहमा संचालन भएका निजी औषधि पसलको अनुगमन चेकलिस्ट

मिति:.....

औषधि पसलको नाम: औषधि पसलको कार्यक्षेत्र:.....

टेलिफोन नं..... औषधि पसल प्रमुखको नाम:.....

मोवाइल नं.(औषधि पसल प्रमुख)..... स्थापना मिति:.....

सुपरिवेक्षणकर्ताको नाम र पद.....

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी:				
क.	औषधि पसल मुख्य सडकको नजिक भएको ।	अवलोकन			
ख.	औषधि पसलको प्रांगण सफा भएको ।	अवलोकन			
ग.	औषधि पसलको अगाडिको भागमा बोर्ड राखेको/ नराखेको	अवलोकन			
घ.	भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरूप औषधि पसल सञ्चालन भएको भवन निर्माण भएको।	अन्तरक्रिया			
२.	स्वास्थ्य सेवा तथा व्यवसाय संचालन अनुमति र नविकरणको अवस्था				
क.	औषधि पसल संचालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: औषधि पसल संचालन अनुमति प्राप्त गरेको (DDA बाट)	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
	PAN/VAT मा दर्ता भएको व्यवसाय संचालन अनुमति प्राप्त गरेको				
ख.	चालु आर्थिक वर्षमा औषधी पसलको दर्ता नविकरण गरिएको	अभिलेख			
३.	औषधिको व्यवस्थापन				
क.	औषधी पसलमा उपलब्ध औषधिको शुल्क र छुट सम्बन्धी सुचि सबैले देख्ने स्थानमा राखिएको ।	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
ख.	सबै औषधि तथा उपकरणहरू वर्णानुक्रम वा समुह अनुसार मिलाएर राखिएको ।	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
ग.	संवेदनशील औषधि तथा भ्याक्सिनको भण्डारणको लागि रेफ्रिजरेटरको व्यवस्था भएको । (जस्तै; टि.टि खोप, अक्सीटोसिन आदि)	अवलोकन,अन्तरक्रिया			
घ.	औषधि वितरण कक्ष ओस नलाग्ने, घामको प्रत्यक्ष प्रकाश नपर्ने र प्रयाप्त भेन्टिलेसन भएको ।	अवलोकन			
ड.	औषधि पसलमा आउने सबै प्रकारका औषधिहरू भण्डारण	अन्तरक्रिया			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
	गर्न भन्दा अगाडि मात्रा, ब्याच नम्बर तथा म्याद जाँच गर्ने गरेको ।				
च.	उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरू (Narcotic drugs) लागू औषध नियन्त्रण ऐन, २०३३ बमोजिम चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रिप्सन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइएको ।	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
झ.	विक्री वितरणका लागि अनुपयुक्त वा फर्काउनुपर्ने वा म्याद गुज्रिका वा नष्ट गर्नुपर्ने औषधि तथा औषधि जन्य सामाग्रीर असम्बन्धीत व्यक्तिको पहुँच नहुने गरी छुट्टै भण्डारण तथा व्यवस्थापन गरिएको ।	अवलोकन, छलफल			
ञ.	औषधिजन्य फाहोरको व्यवस्थापन औषधि व्यवस्थापन विभागको निर्देशन अनुसार गरिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ट.	औषधि पसलमा मुसा, तथा किट नियन्त्रणका लागि उपायहरू अवलम्बन गरिएको ।	अन्तरक्रिया			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
ठ.	कार्यसञ्चालन निर्देशिका (SOP) उपलब्ध भएको ।	छलफल, अवलोकन			
४.	सेवाग्राहीको व्यवस्थापन				
क.	सेवा पाउन प्रतिकारत सेवाग्राहीका लागि बस्ने व्यवस्था तथा लाइन बस्नका लागि प्रयाप्त ठाउँ भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	औषधि पसलमा सेवाग्राहीलाई परामर्श दिनका लागि उपयुक्त व्यवस्था सहितको ठाउँ भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	औषधि वितरण क्षेत्रमा औषधिको सही प्रयोगको बारेमा IEC उपकरणहरू तथा (Poster) उपलब्ध भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	अपाङ्ता भएका व्यक्तिलाई औषधि पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ	औषधि पसलले औषधि बिक्रीका साथै अन्य सेवा प्रदान गर्ने गरेको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
५.	जनशक्ति व्यवस्थापन				
क.	चौबिसै घण्टा फार्मसी सञ्चालनका लागि फार्मसी विषय अध्ययन गरेको दक्ष	छलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
	जनशक्तिको व्यवस्था भएको ।				
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता (फार्मसी परिषदमा नाम दर्ता तथा नविकरण, अन्य फार्मसी सम्बन्धी तालिम)	छलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
६.	अन्य				
क.	२४ घण्टा विद्युत उपलब्ध(राष्ट्रिय वा स्थानिय प्रसारण वा सोलार वा जेनेरेटर वा इन्भर्टर) भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	सेवाग्राहिहरूलाई औषधि पसलको हाता भित्र हात धुन वा अन्य सरसफाईका लागि साबुन पानिको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			
घ.	संस्थामा सेवाग्राहिहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			
ङ.	संस्थामा कर्मचारीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्टाईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने	कैफियत
च.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
छ.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
झ.	गुनासो व्यवस्थापन देखे गरी सुझाब पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरूलाई नियमित रुपमा सम्बोधन गरिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ञ.	औषधि पसलमा केहि महत्वपूर्ण protocols, documents, records आदि उपलब्ध भएको । (Protocols, Quality Manual and policy Cleaning & maintenance processes & records, and audit records Personnel details and job descriptions)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
द.	औषधि पसलले औषधिहरूको अभिलेख राख्ने गरेको ।	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ध.	औषधि पसलले औषधिहरूको तथा अन्य कुनै सेवाहरूको प्रतिवेदन बुझाउने गरेको ।	अभिलेख, अवलोकन अन्तरक्रिया			

औषधि पसलले गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू :

.....
.....
.....
.....
.....

औषधि पसलका लागि विशेष सुझावहरु:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

औषधि पसलबाट आएका स्थानिय तहका लागि विशेष सुझावहरु:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

अनुगमनकर्ताहरुको नाम	पद	निकाय

यो निर्देशिका तयार पार्न योगदान दिने व्यक्तित्वहरु

श्री शिवहरि रोकाया (स्वास्थ्य शाखा प्रमुख –छाँयानाथ रारा नगरपालिका)

श्री पशुपति शाही (सि.अ.हे.ब. अधिकृत छैठौं –छाँयानाथरारा नगरपालिका)

श्री प्रकाश चन्द्र भट्ट (प्राविधिक अधिकृत, स्वास्थ्यको लागि सक्षम प्रणाली)

श्री ईश्वर मल्ल (बरिष्ठ प्राविधिक अधिकृत, स्वास्थ्यको लागि सक्षम प्रणाली)